

Polyfem

v narodnej tradiciji slovanskej.

Spisal

Dr. G. Krek,

dopis. ud. kralj. česk. društva znanostij v Pragi in srbskega učenega društva
v Belem gradu.

Ponatis iz „Kree-a“ l. 1882.

Gregor Krek

V Celovci.

Založila in natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja.

100850

Polyform

Handwritten text, possibly a title or author name, appearing as a mirror image or bleed-through.

100850

DR. GOJMIR KREK

18290/1950

V. Celovc

Polyfem v národnej tradíciji slovanskej.

V IX., X., XI., XII. in niekoľiko tudi v VII. spevu Odysseje pripoveduje „božji trpin“, Odyssej zbranim Faiakom in kralju jim Alkinovu, kar je prestal odkar „sveto razdjalo je bil mesto trojansko“. Med drugim prignala ga je bila osoda v deželo ošabnih Kyklopov, orjaških ljudij, o kterih pravi, da ne orjejo in ne sejejo, a jim vendar zemlja v obilji rodi pšenice, ječmena in vina. Zakonov nimajo in prebivajo vrhu visokih gorá v obločnik (izdolbenih) pečinah (*ἐν σπέσσι γλαυροῖσι*) in vsakdo je sodnik ženam svojim in otrokom ter jim tovarišev ni mar.

Želeč jih natančnejšje spoznati odpluje Odyssej z nekterimi svojih tovarišev z bližnjega (kozjega) otoka proti njihovej domačiji in do obrežja dospevši velí nekterim tú ostati in ladije varovati, a dvanajst najpogumnejših vzáme saboj, oprtiv kozji meh (*ἀγέων ἄσζών*), polen sladke črnine, katero mu je bil nekďaj poklonil iz hvaležnosti Maron, Evanthejev sin, svečenik Apollonov.

Pridejo do bivališča Polyfemovega in ker obra ni domá svetujejo Odysseju tovariši, da si vzemó sira (*τιγῶν*) ter odidejo, in potem zopet, da hitro odženo kozlét in jagnjet na ladijo ter odjadrajo, ali on, hoteč velikana videti, jih ne posluša. Tedaj ostanejo, unetijo ogenj, opravijo daritev, najedó se sira ter pričakujejo, da se gospodar s čredo vrne. Pričakovani pride, silen tovor suhljadi noseč, katero telebi v pečini s tako groznim ropotom na tlá, da se tujei strahú po kotih poskrijejo. Zmolžno drobnico prižene v pečino, ovne pak in kozle zvnaj pusti. Potem zavíhtí in postavi pred pečino velike skalnate dveri (*θυρεῶν μέγαν*), tako težke, da bi jih dva in dvajset močnik in štirikolesnik vozov ne spravilo z mesta.

In sedé tu molze ovcé in kozé meketavke,
Vse zapored, mladiče sesavne pod slehernó dene.
Koj pa sesesti dá polovini se belega mleka,
Vtlačí je potler in razloží na lese pletene,

A polovino si drugo v posodah ohrani, da bila
Kje mu pijača jemat' in da bi jo imel za večerjo.¹

Ko vse opravi užgé ogenj in ugledavši tujce popraša jih kdo so in odkod. Vsi se prestrašijo njegovega strašnega rjojenja, vendar se Odyssej ohrabri in odgovori, da so Achajci, vračajoči se s Troje ter ga prosijo po gostoljubnej šegi gostnine (*ξενίτιον*), ktere naj jim tujcem ne odreče, katerim je Zen maščevalec. „Nespameten si, tujec“ reče Polyfem, „ali pa od daleč prideš. Mi Kyklopje smo dosta močnejši od bogov in se ne zmemimo niti za Zena niti za blažene bogove in tebi ter tvojim tovarišem bodem le prizanesljiv, ako bode meni prav.“ Potem povpraša Odysseja po ladiji ali tá mu lokavo odgovori:

„Ladijo mi je razbil Posejdon zemljtresitelj,
Ki jo je trešil ob skale na mejah vaše dežele,
Ostro na brdo drvivši; raznesel pa morski jo veter;
Jaz pak s temi-le vred sem ubegnul nagli pogubi.“ v. 283—286.

Grozovitnež na zadnje besede ničesa ne odgovori pač pa stegne roke po Odyssejevih tovariših, zgrabi dva izmed njih in ju kakor ščeneti (*ὄς τε σκέλασας*) ob tlá butne, da se možgani po zemlji razlijó in jo okrvavé.

Udoma ju razreže po tem i večerjo napravi;
Žré pa ko lev na goráh izrejen ter nič ne popusti,
Drobovino, meso, celo še kosti mozgovate.
Mi pa milo plakáje roké dvigujemo k Zenu
Ljuto početje videč; omaga pa srce objema.
Kadar vže Kyklop si napolni široki želodec
Z mesjem človeškim i h temu s pijačo čistega² mleka,
Sredi brloga leži razleknjen skozi krdela. v. 291—298.

Odyssej bi mu lahko meč v prsi porinol ali premisli se vedoč, da bi mu bilo s tovariši poginoti, ker ne bi mogli zatvora odmaknoti. Zjutraj Kyklop zopet zapali ogenj in pomolze drobnico a zgrabi tudi vnovič dva Odyssejevih tovarišev, ja poje in nasitivši se vzdigne kamnene dveri, pustí čredo iz pečine in skalo zopet pred vhod postavi.

Zaprti Odyssej premišlja, kako bi se maščeval nad Polyfemom, — kar zapazi Kyklopovo kijačo, dolgo in veliko kakor steženj ladije z dvajsetimi vesli. Odyssej jo blizu seženj obteše in potem

¹ V. Kermavner: Odiseje IX. spev (Programm des k. k. Gymnasiums zu Cilli am Schlusse des Schuljahres 1870 str. 19—33) v. 244—249. Da mi ne bode nepotrebnega pisanja omenjam kar tú, da je vse Kermavnerjevo, kar je navedeno v šestomerih, tedaj v merilu izvirnika.

² T. j. ne z vodo zmešanega. Trezni Grk ni le v vino ampak tudi v mleko vode ulil in tako použil. Gl. Ameis Homers Odyssee. Leipzig 1862, ad IX. 297.

velí tovarišem, da jo ugladijo. Tovariši to storé, on pak konec poostri in (da trša postane) ožgé na žarečem ognji ter jo potem v gnoj skrije, kterega je bilo v jami vse polno. Slednjič še ukaže tovarišem, da naj žreb določi, kateri štirje mu bodo pomagali obra oslepiti.

Te pa zadene, ki tudi bi sam si hotel izbrati,

Štiri tovariše, jaz pa med njimi peti se štejem. v. 334, 335.

Zvečer prižene Kyklop čredo domú in jo pusti vso v pečino, ktero zopet varno zapré. Kakor sinoči zgrabi zopet dva tujca in ja povečerja. Zdajci se mu bliža Odyssej z vrčem vína in mu ga ponudi rekoč:

„Ná, Kyklop, pij vino, ki mesje človeško si jedel,

Zvedi, káko pijačo je b'la nek ladja hranila

Naša; v kropilo sem ti jo namenjal, ko milováje

Me bi domú poslal; a divjaš mi neprenesljivo.

Groznež, kako bi se ti poznej kdo drugi približal

Zmed številnih ljudi, saj nisi spodobno naredil. v. 347—352.

Kyklop popije in poprosi Odysseja drugič slastne pijače, govoreč:

„Daj mi še blagovoljno, povej pa, kakó da se zoveš,

Preci sedaj, da gostine podam ti, ki boš jih radosten.

Saj Kyklopom tudi rodi žitodarno zemljišče

Velejagodno vino, deževje pa Zena je množi;

Al' od ambrosije same i nektara tó-le je kaplja.“

v. 355—359.

Odyssej mu žarnega vina z nova natoči:

Trikrat mu je prinesem i trikrat izpije v slepoti.

Al' ko vže zavédo Kyklopu vino pregrne,

Kar ogovarjam ga tedaj z besedo milobno:

„Vprašaš me po imenu, Kyklop, slovečem, i jaz ti

Čem je naznanit' a daj mi gostine, ko bil si obljubil.

Nihče je moje ime; Nikoga me zovejo vselej.

Otec i mati, pa tudi vesoljni tovariši drugi.“

Tak besedím, odvrne pa koj mi nemilega srca:

„Čem Nikoga poslednje za njega tovarši pojesti,

Vse pak druge poprej; té naj ti bodo gostine.“¹ v. 361—370.

¹ To jako važno mesto (t. j. v. 364—370) je prijatelj mi Mat. Valjavec poslovenil takó-le:

„Prašáš, Kyklop, za imé me slavno? povém ti imé mi,

Ali da me pogostiš in obljubljeno dáš mi darilo.

Meni imé je Nikdó in Nikóga zóveta mene

Mati in oče in vsi me tovariši kličejo tako.“

Tako velím mu, a on mi takój neusmiljeno reče:

„Jaz Nikóga pojém naj zadnjega predi pojódsi

Vse mu drugóve: takó pogoštím te, to bo ti darilo.“

Polyfema kmalu vino upijani; zvrne se in zaspi. Ko začne smrčati, porine Odyssej kijačo v žrjavico, da jej ost ogorí, a potem jo prime četverica tovarišev in suno z ostjó na ravnost v obrovo okó, Odyssej pa z drugega konca kijačo v očesu vrti. Trepalnice (veka) in obrvi se osmodé in krv curlja iz očesa. Polyfem strašno zatuli in Odyssej ter tovariši mu odskočijo prestrašeni v stran. Krvavi kij iz očesa potegne in ga, ves besen od bolečine, daleč vrže, Kyklopov na pomaganje klicaje. Ti prihitijo jaderno od vseh strani in okoli pečine stoječ poprašujejo:

„Kaj te je trlo nek, Polyfem, da takó si zakričal

Skoz ambrosično noč, in nas obujal iz spanja?

Al' po nevolji ti drobnico mar kdo smrtnih uhitá?

Ali te samega kali mori zvijačno al' silno?“

Spet iz otlina pa jame rekoč Polyfemos okruti:

„O prijatelj, Nihče mori me zvijačno ne silno.“¹

Al' odvrnejo mu govoreč besede krilate:

„Ako noben ti ne prizadeva samotnemu sile,

Saj se bolezní od Zena velicega ni moč ogniti,

Moli toraj k očetu Posejdonu, morjagospodu.“¹

v. 403—412.

Tako pravijo Kyklopje in odidejo. Odysseju pak se je srce smijalo, da jih je njegovo izmišljeno imé tako prevarilo.

Slepec odmakne skalo, vsede se sredi vhoda in čaka ali se ne bi kdo med ovčami hotel zmuznoti in mu tako v

¹ Tudi tá odstavek je metrično prevel prof. M. Valjavec; prepričan sem, da bo de čitateljem prav tako po godu, kakor je bil meni, ki sem na njem radoval se velike spretnosti pisateljeve za posel, ki je baš tako mikaven kakor kočljiv. Glasi pa se takó-le:

„Kaj te takó tišči, Polyfém, da v brezsmrtniškej noči

Grozno zarjul si, in nas si iz sna in pokója predramil?

Morda odganja kozé kdo tebi a ti mu ne puščaš,

Ali pa samega kdo te ubija z zvijačo in s silo?“

Odgovori jim hrust Polyfém takó iz pečine:

„Mili sosedje: Nikdó, Nikdó z zvijačo, ne s silo.“¹

Njemu Kyklópi na tó odgovárjajo hitre besede:

„Ako ne dela nikdo ti sile, a sám si v pečini,

Leka bolezní ga ní, ki prihaja od Zena mógotca,

Móli, naj dá ti pomoč tvoj oče in kralj Posejdaon.“

To govore odhajáje; srce pa se meni nasmeje,

Da jih je moje imé premotilo in modra namisel.

Gr. *Ὅστις με χτείνει δάλαρ οὐδέ βίησιν* (v. 408) je v naščini težko prevesti, ker brez nikalnice ni pravega smisla. Ker so Kyklopje umeli *Ὅστις* za *ὄν τις* bi bilo po našem: Nikdo me ne ubija niti lokavo niti siloma. Ne poslovenivši besed *με χτείνει*, kterih je itak iz prejšnjega vprašanja *τις σ' αὐτὸν χτείνει* lahko misliti je Valjavec smislu prav dobro pogodil in ni proti pravilom slovenske skladnje nikakor grešil. — Zanimivo je v gršč. šaljivo osebno ime *Ὅστις*, ker je inače jeziku neznano in ima v enoj. tožilniku *Ὅστιν* nasproti zaimenskemu *τίνα*.

pestí priti. Ali Odyssej je prekanjen in si izmisli vnovič zvijačo, s katero utegne sebe in tovariše rešiti. S trtami zveže po tri ovne drug poleg druga in priveže pod vsakega srednjega enega svojih tovarišev, sam pa se obesi na najmočnejšega in na najbolj volnastega ter se čvrsto drži njegove kodraste volne. Ko se zdani pusti Polyfem ovne na pašo in pazljivo potiplje vsakemu hrbet ne sluteč, da so pod njimi tujci privezani. Počasno se pomika oven z Odyssejem proti odprtini in tudi njega slepec potipa vprašaje ga, kakó da je on danes zadnji, ki je sicer bil vedno prvi s paše in na pašo:

„Jarče prelubi, zakaj med bravijo zadnji po jami

Divjaš? ostanši za ovni sicer nikoli ne ideš,

Temuč prvi na rahlem cvetličiji trave se paseš,

Širnih korakov, i prvi do rek tekočih prihajaš,

Prvi do staje pa tud' hrepeniš vrniti se zopet

V večer; i zdaj za vsemi napósled. Oko gospodarja

Obžaluješ res, ki možák je neboren oslepil

Z jadnimi ga tovarši, zavest omamivši z vinom,

Nihče, kateri menda še nij ubegn'il pogubi.

Da bi ti mislil enako z menoj in tud' pregovoril

Ter bi povedal, kod ogiblje se mojemu gnjevu,

Zdajci možgani bi mu po brlogu tu sem in tam tje

Vdarjenemu brizgali po tleh, in srce bi se mi

Revohladilo, ki mi je nakopal zanikrni Nihče.“ v. 447—460.

Ko je bil Odyssej od pečine nekoliko oddaljen, skoči izpod ovna in tovariše odveže. Hitro ženó živali na ladijo in Odyssej zaukaže odpluti. Iz daljine pak še ogovori Kyklopa žaljivimi besedami, ktere ga tako razsrdijo, da odtrga ter vrže vrh visokega hriba za njimi, kateri tako močno poleg ladije v morje trešči, da postane valovito in ladijo proti pobrezju zažene ter jim je bilo vseh močij napeti, da so se ógnoli nesreče. Ko so bili že dvakrat dalje od poprej zaupije Odyssej kljubu vsemu odgovarjanju tovarišev s srdom v srci na Kyklopa rekoč, ako bi ga utegnoli prašati kdo ga je oslepil, naj reče: „Laertov sin Odyssej, z Ithake domá“.

To je kratka in v prostih besedah povedana vsebina večjega dela IX. speva Odysseje, ki živo in vseskozi mikavno opeva Odyssejeve dogodbe v deželi hrustov Kyklopov, zaradi česar so temu spevu naslov *Κυκλώπειτα* nadeli. Ni nam naloga govoriti o velikej dovršenosti pesniške koncepcije, po kateri se le-tó starinsko pripovedanje vse ter vzlasti v nekterih oddelkih odlikuje, — ampak le snov je sama na sebi, ktero si hočemo toliko ogledati, kolikor nas spominja na soglasne narodne proizvode slovanske.

Kolikor je meni mogoče danes že jako obsežno slovansko tradicijo-

nalno slovstvo pregledati, uveril sem se, da se je ohranila priča o Polyfemu v Srbih ter Veliko- in Malorusih in sicer tako, da je srbska starogrškej bližja nego maloruska ali velikoruska, kateri poslednji se pa zopet ne razločujete bistveno druga od druge.

Navedimo vse tri in pričnimo s srbsko, po Vuku Stefan. Karadžići priobčeno in to v knjigi „Srpske narodne pripovetke; drugo umnoženo izdanje, u Beču 1870, na str. 147—150 ali br. 38, ki ima naslov: Divljan.“¹ Glavna vsebina te priče je tá-le:

Pop in dijak sta potovala čez neko veliko planino, kar ju noč prehití. Videč da ne moreta tá dan dospeti kamor bi rada, začeta se ozirati sem ter tja po planini, kje bi jima bilo pripravno prenočiti, kar ugledata v daljavi ogenj v nekej pečini. Blizu pečine prišedši zapazita v njej divjega človeka (divljeg čoeaka) z očesom vrhu glave (t. j. na čelu). Vprašata ga: „Hočeš li naju pustiti v koč.“ On jima odgovorí, da hoče. Ali k vratom pečine je bila privaljena velika plošča, ktere ne bi moglo sto ljudij odmaknoti. Divljan vstane, dvigne ploščo, ju pusti notri, pa zopet ploščo k vratom privalí; potem uneti velik ogenj, poleg kterega sedeta in se grejeta. Ko se malo ogrejeta začne ju divljan tipati za vratom, hoteč se prepričati, kateri je debelejši,² da ga zakolje. Popa otiplje bolj rejenega; popade ga torej in ubije, natakne na raženj in vrže kraj ognja, da se peče. Dijak preplašen vse to gleda ali uteči iz pečine mu ni moči.

Ko je pop bil pečen pozove divljan dijaka, da z njim jé ali nesrečnež tega noče, izgovarjaje se, da ni lačen. „Ako nočeš z lepo bodeš pa z grdo“, reče divljan. Dijak hočeš nočeš sede tedaj k njemu; divljan jé in tudi dijak devlje v usta ali zopet meče v stran. „Jé“ vpije divljan, „kajti jutre bodem tebe tudi pojedel.“

¹ Prvič je bila tá velevažna knjiga natisnena l. 1853. v Beči in že leto kasneje je po Vukovej hčeri prišla nemška prestava teh pripovedek na svetlo z naslovom: *Volksmärchen der Serben; gesammelt und herausgegeben von Wuk Stephanowitsch Karadschitsch. Ins Deutsche übersetzt von dessen Tochter Wilhelmine. Mit einer Vorrede von Jacob Grimm, nebst einem Anhang von mehr als tausend serb. Sprichwörter, Berlin 1854, XII + 345 pagg.* Drugi natis je jako pomnožen in obsega vrhu vseh pripovedek prvega še 41 šaljevih prič (str. 278—312) in 20 pripovedek (str. 185 do 277). Poslednje je v nemščino prevel Vatroslav Jagić v svojem „Archiv für slav. Philologie II. 614—641“, Reinh. Köhler pak, sloveči poznavalec narodno-pripovednih snovij, dodal jim je ondi sorodnic iz bogatega pripovednega zaklada raznih narodov.

² „Koji je pretlji“. Pretlji je compar. od *prëtio pinguis*, t. j. *pre-tio in prim.* stslov. tyti, tyja pinguescere, stind. tu v tavimi valeo, tavás moč; tiv pinguescere. Le-sem spada tudi gr. *ρύλος*, lat. tumere, tumor, tumulus, lit. taukaí, tunkù in obilo drugega. Spomina vredno je da ima še Belostenec (Gazoph. I. 920) za pinguis poleg tust, debel tudi pretil in vtil, a glagol titi (hrv.) mu ni znan. Prim. tudi pol. *otyć*, srb. *toviti pinguefacere*, pretilost, pretilina pinguedo.

Ko se divjak najé leže kraj ognja, a dijak začne ostriti „mali šiljak“, (t. j. malo leseno šilo, bodilo). Povprašan čemú to dela dijak odvrne, da se je pri ovcah brezposlen sedeč tega navadil. — Divljan zatisne okó in zaspí, dijak pa, videč da utegne jutre tudi njemu nožič seči pod grlo, domisli se hitro, porine ono leseno šilo divljanu v okó in ga oslepí. Razjarjen skoči oslepljeni divljan k višku in reče dijaku: „Naj bode! Vzel si mi edino moje okó, ker nisem umel tebi obéh vzeti, — utekel pa mi ne bodeš.“

Ko se zazorí potiplje divljan vrata in ko jih najde zaprta, začne po pečini sem in tja iskati, da bi dijaka zgrabil ali ne more ga nikjer najti. Imel pa je divljan v pečini mnogo drobnice¹ in dijak se domisli, odere ovna, obleče njegovo kožo² in hajdi med ovce. Divljan stopi k vratom in odmaknovši jih na enem kraji, začne drobnico vabiti ter posamesno iz pečine spuščati (metati). Dijak v ovnovej koži se z drugimi ovci bliža divljanu in ko do njega dospé ga divljan zgrabi in na plano vrže med druge. „Ne išči me več,“ zavpije dijak, „sem že vne.“ Divljan odpré vrata na stežaj in ponudi dijaku neko palico rekoč: „Ker si mi že utekel, ná to palico, da goniš čredo, kajti brez nje niti ene ovce ne spraviš z mesta.“ Nesrečnež se dá pregovoriti in seže po palici ali kakor se je dotakne, že se je prime én prst. Videč da je zgubljen jame okoli divljana skakati, da ga tá ne bi zgrabil. V tej nezgodi mu pride na misel nožič, kateri je nosil s sabo; seže hitro pó-nj, odreže na palico pilepljeni prst in uteče.

Zdaj se začne divljanu rogati in smijati goneč čredo pred sabo. Dasi slep letí divljan za njim in ga pripodí do velike reke; sluteč da bi bilo mogoče divljana utopiti začne dijak okoli njega žvižgati in se mu rogati. Divljan se mu bolj in bolj približuje, hoteč ga zgrabiti a ko se vodi do cela približa, skoči mu dijak za hrbet in ga potisne v vodo, v kateri divljan utone. Zdaj dijak mirno odžene čredo in se vrne zdrav domú ali brez popa.

Grško kakor srbsko sporočilo govori o Kyklopih možakih in se v tem rusko od nju razlikuje, v kojem je na njihovo mesto stopilo žensko orjaško bitje. Toda čujmo, kaj in kakó tradicija sama o tem pripoveduje.

¹ Po smislu za srb. „mnogo stoke“. Sicer je Vuku (cf. Lex. s. v.) stoka 1. copia armentorum et pecorum 2 merces.

² Spomina vredno se mi zdí in že tú opomnim, da se razven srbske tudi novogrška tradicija in nekaj drugih od epične starogrške v tem razlikuje, da se dotičnik ne obesi na ovna, no da ovna zakolje, ga odere in njegovo kožo obleče. Gl. m. dr. O. Jahn Erinnerungen und Mitth. aus Griechenland, Berlin 1863, pg. 281 sq. ter Bernh. Schmidt Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder, Leipzig 1877, pg. 8.

Živel je neki kovač. „Hm“, pravi, nadloge (licha) jaz še nikdar nisem videl. Pravijo, da je nadloga na svetu; pojdem tedaj in si jo poiščem.“ On vstane in gre nadloge iskat. Na potu ga sreča krojač. „Zdravstvuj!“ „Tudi ti. Kamo ideš?“ „Lej bratec, vsi pravijo, da je nadloga na svetu, ali jaz je nisem še videl. Pojdem je iskat.“ „Tudi jaz živim dobro in nisem še videl nadloge; potujva samodruga in poiščiva jo.“ — Gresta, gresta in prideta v gost, temen les, v katerem najdeta ozko stezo; stopata po ozkej stezici, kar ugledata visoko kočo. Noč; ne vesta kamo. „Stopiva v to kočo“, svetuje kovač. Vstopita; nikogar notri ni bilo, — vse pusto in grdo. Sedeta in čakata, — kar pride visoka ženska, suha, šepava, jednooka. „Aha!“ reče ona, „imam torej gosta, — dobro mi došla!“ „Zdravstvuj babica! došla sva k tebi prenočit.“ „Dobro, dobro, bodem imela vsaj kaj za večerjo.“ Prestrašita se. Ona gré iz kočice in prinese veliko butaro drv, vrže jih v peč in uneti ogenj. Potem se vrne k tujcema, seže po krojači, ga zakolje, vrže v peč in ga za večerjo pripravlja. Kovač sedi in premišljuje: Kaj mi je storiti, kaj bode z mano? Ona vzame pečenko in jo povečerja.

Kovač gleda v peč in pravi: „Babica! kovač sem.“ „Kaj umeješ delati — kovati?“ „Vse znam.“ „Naredi mi tedaj okó.“ „Dobro,“ reče kovač, „ali imaš kako vrv? Moram te zvezati ali ti se mi menda ne daš; jaz bi ti okó vkovál.“ Starka prinese vrvi, tanko eno, drugo debelo. Kovač jo zveže s tanjo vrvjó. „Vlezi se babica!“ Ona se vleže in rastrga vrv. „Ta ni nič prida, babica, nič prida.“ Kovač vzame na to debelejšo vrv in zveže starko čvrsto. „Zdaj se vlezi babica!“ Ona leže in ne rastrga več vrvi. Po tem vzame kovač šilo, je razbeli, nastavi na okó, na zdravo, seže po sekiri in udari obuhom po šilu. Starka rastrga vrv in sede na prag. „Čaj vrag! ne bodeš mi ušel.“ — Kovač spozná, da je zopet v nadlogi; sedi, premišljuje: kaj početi? Kmalu pridejo ovce s paše; starka jih žene v svojo izbo prenočevat.

Zjutraj je puščala ovce zopet na pašo. Kovač vzame kožuh (šubu), ga obrne, obleče in se jej bliža po vseh štirih. Starka potiplje vsakej ovci hrbet in jih pušča drugo za drugo na plano. Tudi kovač prileze; tudi njega potiplje starka po hrbtu in ga vèn vrže. Ko je bil izven kočice vstane in reče: „Srečno Nadloga (Licho)! pretrpel sem dosti nadloge od tebe; zdaj mi ne moreš ničesar več storiti.“ „Postoj,“ odvrne starka, „še bodeš trpel, kajti nisi mi še ušel.“ Nato krene kovač zopet v les po onej ozkej stezici, — kar ugleda na drevesu sekiro z zlatim toporiščem; hoče se mu vzeti jo. No ko je hotel sekiro vzeti, prilepi se mu roka na toporišče. Kaj početi? Nikakor je ne odtrgaš. Ozré se in zapazi, kako stopa Nadloga

proti njemu in kriči: „Zdaj vidiš zlodej, da mi nisi ušel.“ Kovač seže po nožič v žep, odreže z njim roko in uide. Prišedši v domačo vas, kazal je roko, češ, da je zdaj Nadlogo videl. „Glejte,“ pravi, „kakšna je: jaz sem ob roko, tovariša pa mi je celó snedla.“ Tut i skazkě konec.¹

S tem pričanjem se posebno sklada maloruska pripovedka, ktera je natisnena v obsežnem delu: Trudy entnografičesko-statističeskoj ekspedicii v zapadno-russkij kraj. Juzozap. otděl: Materialy i izslédovanija sobrannyja P. P. Čubinskim, Peterb. 1878, II. 85—87, Nr. 21: Pro kovalja i babu ljudoidku. Po glavnej vsebini je táka-le:

Bil je neki kovač in ni poznal nadloge (bedy). Prinašajo mu ljudje dela in ta pripoveduje o svojej nadlogi, oni o svojej in kovač pravi: „No kakšna je nadloga in kaj je? Že sem doživel, zdí se mi, četvrti križ a nadloge vendar še nisem videl, — hočem jo poiskati.“ Zapré torej kovačnico in odide. Ide dalje in dalje in pride v deželo, kjer ni bilo niti mesta niti vasi in tudi kurilo se ni nikjer, — ali on vedno naprej in naprej, dokler ne pride do neke kočee. Pojdem v to kočico, misli si, da se malo oddahnem. Stopi v kočó ali nikogar ni domá. Leže na klop (na lavi) in zaspí. A v tej kočici je živela ednooka „babaljudoidka“. Ona pride v izbo, ugleda človeka in se začudi. „Zdrav, zdrav človek! človeškega mesá jaz še nisem jedla.“² Ali on le spí. Približa se mu, ga potipa za rebra, ali medel je, jako medel. Ona ukrene: Kedar prižene sin domú, bodem ovna zaklala in človeka pogostila. Zakolje tedaj ovna in pogosti tujca vprašaje ga: „Čemu ste tebi dve očesi?“ „Znabiti“ pravi on, „bi tudi ti dve rada imela, ka-li?“ „Rađa.“ „Jaz sem kovač in ti lahko drugo okó ustavim.“ „Dobro, stori kar praviš.“ „Lezi na klop; segrél bom dleto.“ Ona leže na klop,

¹ Afanasjeva Narodnyja russkija skazki; izd. 2., Moskva 1860, III. (Nr. 14) str. 59—61; Orest Miller Christomatija I.² pg. 42, 43, Pet. 1866. Naslov je priči: Licho odnoglazoe. Prav za prav je licho naše zlo — malum; lotil sem se pa besede nadloga za r. licho osobito zató, da pogodim smislu priče, ki ima licho ali Licho za žensko bitje. — Natisnena je ta priča angleški v Ralstonovej knjigi: Russian Folk-Tales, London 1873, pg. 178—181 (One-Eyed Likho) in francoski v Contes populaires de la Russie, recueilles par M. Ralston et traduits avec son autorisation par Loys Brueyre, Paris 1874, pg. 177—181 (Likho la borgne).

² Ja šče čolovičogo mjaso ne ila! Čudna izpoved starke ljudojede ali bolje rečeno narodnega sporočila, ki s tem baš ono zanikuje, kar najbolj označuje to polbajevno bitje. Najbrže se je hotelo reči, da človeškega mesa že davno ni več dobila med zobe. Sploh pa je pripovedka tú pa tam slabo izvedena in se jej pozná na prvi mah, da jej je le za glavne stvari vsebine a skoro nikjer za natančnost posameznih situacij. — Pastirja pa bi prav nič ne pogrešali, ko bi ga ne bilo. Čisto passivna oseba je in nas celó moti, osobito pak, ker si ne moremo tolmačiti, zakaj ves čas lastnej materi ne priskoči na pomoč in zakaj jej vsaj ne pomaga, da tujec med ovyj ne uskoči.

on pa segreje [nagriv; v velikor. sk. razžog] dleto [doloto; v velikor. sk. šilo], vzame sekiro in ko mahne, odskoči še ono okó, katero je imela. Baba skoči s klopí pa za njim a on med ovne in se skrije. Ona hiti k vratom, jih zapré (pozačinjala) in čaka kovača ali ga ne pričaka.

„No,“ reče ona sinu, „čas je, da ženeš ovne na pašo.“ Sin začne ovne na pašo goniti, ona pa se vstopi in tipa, da bi kovač med ovni ne ušel skozi vrata. On obrne kožuh, ga obleče in se pomika po štirih [rački, pol. rączkiem isto] proti njej. Prileze do nje. Ona ga potiplje na hrbtu — „oven“, pravi in ga spusti. On skoči skozi vrata in zavpije: „Ne tiplji dalje ne, sem že za vratmi.“

Ko ona začuje njegov glas, zagrabi sreberno sekiro, jo vrže za njim pa v neko drevo tako, da se je ondi zasadila. On ubeži hoteč sekiro vzeti ali dotaknovši se je, obtičí mu roka na njej. Baba letí proti njemu s zobmi škripaje a on vidi kaj je nadloga, odreže si roko in uteče.

Navedene priče so posebno sorodne s starogrškim sporočilom a so tudi edine, vsaj meni znane, katerih je s poslednjim na ravnost prispodabljati. Razven tega imamo še marsikaj, kar vsaj nekoliko in od daleč ná-nje spominja, a vendar prav za prav ne spada toliko le-sém, kolikor med priče o pesoglavcih ali pesjanih in njim podobnih bitij, o katerih nam bode tudi treba vsaj površno v tem sestavku govoriti. V mislih so mi pripovedne snovi, kakor je tá-le, kolikor mogoče kratko povedana maloruska:

Na priganjanje svoje žene zapodí oče svojih ednajst sinov od hiše, ker je bil reven in mu jih ni bilo preživeti. Jokaje zapusté dom in odrinejo na tuje. Hodijo in hodijo ter dojdejo v les, kjer je stala kočica. Vstopijo in poprosijo, da smejo tú prenočiti. V kočici je bila baba z ednajstimi hčerami, ki na njihovo prošnjo odgovorí: „Le prenočíte tú, deca, ali imam moža ljudojeda, ki utegne tudi vas pojesti.“ „Nič ne dé, babica, le pusti nas,“ odvrne najmlajši brat, palček. Bratje ležejo. Po noči sname palček hčeram zavijače (avbe) in jih pokrije bratom. Ljudožér pride in za kolje svoje hčere, kajti imele so čepice na glavah. Ko zjutraj (vranci, t. j. u ranecé od ranok) ljudojed zapazi, da je hčere požrl, obuže črevlje brzohode (čoboti-skoro-chody; velikor. sapogí-skoro-chódi = siebenmeilenstiefel nemških prič)¹ in jo popihne za brati. Na potu zaspí, a palček mu sezuje črevlje, je sam obuže in prišedši k starki velí: „Vaš mož (čolovik) mi je zaukazal,

¹ Ruska tradicija pozná tudi junaka „Skoro-choda“, ki hodi po enej nogi a druga mu je k ušesu privezana. Ko bi hotel po obéh hoditi, bilo bi mu le enkrat stopiti in prestopil bi ves svet. Prim. Afanasjev op. cit VI. 137-143 ali Nr. 27: Letučij korablj.

da vzamem od vas denarjev (grošej) in mi je zató posodil svoje črevlje, da se brže vrnem.“ Starka mu dá denarjev. Ljudožér se vrne in ko pozvé, kar se je bilo zgodilo, ubije ženo in se obesi. — Gl. Trudy etnogr.-statist. ekspedicii, II. 87, Nr. 22.

Ako bi se v tej priči ne govorilo o lju dožerstvu, bi je ne bilo niti ene značajne črte več, ki bi nas silila misliti na Polyfema. Ona se nam zdí in je tudi proti tej zgoli mračna episoda. V tem oziru se sklada s to malorusko pričo druga, tudi maloruska, ktere glavno vsebino naj še tú navedem.

Živel je nekdaj človek in ni vedel, kaj je „lichó“. Sklene torej ga iti iskat. Hodi, hodi in dojde do železnega gradú, okoli ktereга je bil plot iz človeških kostij s črepinami na vrhu. Stopi pred grad. „Kaj bi rad?“ „„Licha iščem.““ „Tukaj je.“ Gré v sobo in tam leží ogromen in debelušen velikán, z glavó na enem konci sobe, z nogama na peči, a postelj mu — človeške kosti. To je Licho a okoli njega sedita Zlydni in Žurba. Licho mu podá človečjo glavo in poslušá. Bilo pa je Licho slepo. Gost vzame glavo in jo vrže pod klop. „Ali si jo pokusil,“ poprašá Licho. „„Da.““ „A kje je glava?“ „„Pod klopjé.““ Gosta prehaja zdaj vročina zdaj mraz. „Le pokusi, golobček, le! ti bodeš še okusnejši zá-me.“ On vzame glavo in jo skrije pod pazuo. A Licho: „Kje je glava?“ „„Poleg želodca.““ Tedaj jo je pojél, misli si Licho. „No zdaj pa pride vrsta ná-te.“ Gost pristreže ugodni čas in se zmuzne. Železne dveri zaškripljejo in Licho sluteč da je gost pobegnol zakričí: „Dveri držite, da ne uide.“ No on je že bil vné, samo desnica mu je med dvermi ostala, zato pravi: Lej, to je Licho! (Borovikovskij v Otečestv. zap. 1840, Nr. 2, str. 49 in Afanasjev op. cit. III. 137, 138).

Prav tako je tudi v tej priči skopo malo Polyfemovega in po svojej snovi i ta priča nagiblje k onim poročilom, ki govoré o pesjanih ali pesjanom podobnih ljudojedih bitjih. Poprej navedena maloruska priča nič ne pripoveduje in kakor je osnovana tudi ne more pripovedovati, da bi bil palček ljudožerca oslepil; v tej pak tega celó treba ni, ker je velikán že itak slep. Prav to pak jej je jako na kvar, ako jo primerjamo ne le s starogrško ampak celó z onima ruskima, kterih vsebino smo gore povedali. — Spomina vredno je pa to malorusko poročilo vendar le, ker nam pričuje, da so po narodnem ruskem nazoru Polyfemu podobna narodna bitja ne le ženska, ampak (s starogrško tradicijo v soglasji) tudi moška.

Začetek predzadnje maloruske priče nas spominja na ono jako razširjeno národno snov, po ktereј se skušajo stariši znebiti dece svoje, ker jim ni mogoče jih preživeti ali pa mačeha svoje pastorko po svetu požene, da poginejo. V prvem slučaji je navadno sedem (v našej priči

ednajst) bratov, ktere zadene ta nezgoda in je med njimi palček najmlajši a najpametnejši, v drugem pa sta večinoma brat in sestra ter je prvemu namenjeno, da ga ljudožér ali ljudožérka speče in pojé, ko se bode dovolj obredil. Da se tako ali tako ogne te nesreče, je iz dotičnih prič znano.

Ne spuščaje se v obširnejše preiskovanje teh snovij omenjam samo, da je srbska priča dobila novejšje lice, spremenivši prvotna ljudožérska bitja v židove, kar je brez analogije v sorodnih pričah.¹ Da bi imela pošast le éno okó, ni povedano in baš ker to ni, nam je dokaz, da jej nobena taka posebnost ni bila lastna.² Pač pa vé albansko sporočilo, da ima *συχζέρεζα* štiri oči in sicer dve očesi spredaj in dve zadaj,³ kakor poroča tudi podobna magyarska pravljica o orjaškej babi, ki je imela célo ped dolge zobé in prav na čelu oko, pladenj veliko.⁴ Nehoté se tú domislimo velikoruske priče, v kterej nahajamo tri hudobne sestre,

¹ Glej: Vuk Stef. Kar. op. cit. Nr. 35 in primerjaj s tem bratov Grimmov Kinder- und Hausmärchen Nr. 15, v katerem koli natisu ter vzlasti opazke o tej priči v tretjej izdaji tega dela (Göttingen 1856), III. 25, 26. V albanskem sporočilu se to ljudožérsko bitje imenuje *συχζέρεζα*, kar Hahn (Griech. und albanesische Märchen, Leipzig 1864, II. Nr. 95) z besedo „Augenhündin“ tolmači.

² Sicer tudi v Odysseji ni na ravnost povedano, da je imel Polyfem le éno okó ali vse dejanje to prav jasno dokazuje in kdor povest le površno prebere, ne bode nikakor dvojil na tej orjakovej posebnosti. Vendar so že stari prav nepotrebno se prepirali, koliko je imel Kyklop očij, in Servij k dotičnemu mestu Vergilijeve Aeneide omenja: „Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duo alii tres“. Potem pa še po svojem dostavlja „sed totum fabulosum est“ ter razlaga mythologém v etičnem smislu rekoč: „Nam hic vir (scil. Polyphemus) prudentissimus fuit, et ob hoc oculum in capite habuisse dicitur, id est iuxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. verum Ulixes eum prudentia superavit, et ob hoc eum caecasse fingitur“. Servii Comment. in Verg. Aen. III. 636. (Thilo Servii gramm. qvi fervntvr in Vergilii Aeneidos libros I—III commentarii, Lipsiae 1878, pg. 447). Po Serviji je stvar posnel Mythographus Vatic. II. v 174. oddelku in površno tudi Mythogr. Vatic. III., tract. XI. c. 9., dočim Mythogr. Vat. I. lib. I. c. 5. o tej stvari moléi. Na svetlo spravil je vse tri, v marsičem važne, spomenike kard. Ang. Mai v delu: *Classicorum auctorum e vaticanis codicibus editorum tomus III. 1—277, Romae 1831.* — Tudi Zena so si lokalno mislili s tremi očmi (*Ζεὺς τριῶν ὀφθαλμῶν*), kakor Pausanias (II. 24) poroča, kteri je videl leseno podobo njegovo, ki je imela navadni človeški očesi in vrhu tega na čelu še tretje oko. — Prav tako so Kyklopje upodobljeni z velikim odprtim očesom na čelu in z zaprtima navadnima očesoma, ki ste često jedva slabo obértani. Ali nahajajo se vzlasti iz poznejše dobe tudi spomeniki, na kterih imajo Kyklopje vse tri oči enake. — Stari bajeslovci in umetniki se torej v tem oziru skladajo v abótnosti, ktera se nam po Odysseji mora zdeti skoro nemogoča.

³ Hahn op. cit. II. 110 (Nr. 95).

⁴ Ungarische Sagen und Märchen; ans der Erdélyischen Sammlung übersetzt von G. Stier, Berlin 1850, Nr. 5.

Odnoglazka, Dvuglazka in Triglazka imenovane,¹ ker je imela starejša le eno oko, srednja dve očesi in mlajša tri oči. Vse tri so bile nemarne in lene ter so trpinčile z materjo svojo kolikor mogoče tujo siroto, ki je morala opravljati sila težka opravila. Sorodna jej je m. dr. nemška,² v kateri se skoro isto pripoveduje in kjer je sestram imé Einäuglein, Zweiäuglein, Dreiäuglein, — tedaj prav kakor v ruskej. Prva ima oko na čelu in tudi tretje éno oko je na istem mestu. Razlikuje se pa tá priča od ruske v tem, da je izmed sester samih „Zweiäuglein — r. Dvuglazka“ zaničevana od matere in sester in to zaradi tega, ker ima dve očesi, kakor drugi ljudje.³ — Sicer pa je vsebina te priče povsem različna od prič, s katerimi imamo tú opraviti in spada kot inačica (varijanta) med pravljice o „Pepeljugi“, ktero nahajamo v tradiciji vseh evropskih in mnogo drugih narodov.⁴

Da smo zadnjo malorusko pričo navéli, dasi ima jako malo Polyfemovega v sebi, je bilo nekoliko tudi to uzrok, da se v njej o Liebu govori kakor v onej velikoruskej, ktero smo na ravnost starogrškej prisposodili. Ne bodem pa utajil, da se mi dozdeva jo prištevati vrhu tega onim snovém ustnega sporočila, v katerih so posebljene razne temne strani človeškega življenja, kakor so gorjé, nesreča, bolezen in marsikaj drugega, kar je vzlasti v bližnjem ali daljšem zvezi z nazori o človeškej usodi.⁵ Koliko je v vsem tem res narodnega in koliko vzetega iz tujine ter osobito ponarejenega po raznih spomenikih apokryfnih, bode še le treba do dobra določiti, a toliko je že danes jasno, da ima národní živelj tudi tú precej čvrste korenine. V gori navedenej maloruskej priči je takisto posebljeno poleg lieha tudi zlydni (zlydni,

¹ Afanasjev op. cit. VI. br. 54; v br. 55. le Dvuglazka in Triglazka.

² Brüder Grimm op. cit. Nr. 130. Ker je zapisana na gorenjem Lužiskem (cf. op. cit. III.² pg. 213) utegne biti prvotno slovanska ali natančneje zdaj gorenjesorbška.

³ Kakor albanska *συζιέρεζα* ima hudobna po polu sestra v pravljici sedmograških Sasov razven navadnih očes tudi skrivni očesi v tilniku, ki ste tudi v spanji odprti in vse vidite, kar se daleč na okrog godi. Prim. Jos. Haltrich Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen, Berlin 1856, Nr. 17.

⁴ Vsebino treba v pričah samih pogledati in naj se tedaj primerja m. dr. Afanasjev op. cit. VI. Nr. 54, 55 in vzlasti VIII. pg. 515—525. V Valjavčevej knjigi „Narodne pripovjedke“ (v Varaždinu 1858) spadajo le-sem tri pripovedke in to 36., 37. in 38. ali str. 221—231.

⁵ Ne morem si kaj, da ne bi čitateljev pri tej priliki opozoril na prof. Potebnjé zanimivo razpravo „o Dolé i sorodnyh s neju suščestvach“, natisneno v časopisu „Drevnosti“, Moskva 1865—1867, I. 155 in sl., ktera govori obsirno in temeljito prav o predmetu, kterega smo se mogli in smeli tú le gredoč dotakniti. Tudi je primerjati Afanasjevega obsirnega dela „Poetič. vozr. Slavjan na prirodu“ [Moskva 1865—1869] oddelek XXV.: Dövy sudby.

zlygodni — neugodna doba) in žurba (žurbá, žurbá, žurá, žurbóta — žalost) in je v drugej maloruskej priči prav tako bēda dobila človeško lice.

Dosedanje raziskavanje naše uverilo nas je, da imamo v srbskej, veliko- in maloruskej pravljici do dobra ohranjen spomín na velikana ljudojeda, ki se v starogrškem sporočilu Polyfem imenuje. Razven teh slovanskih národov pa nahajamo tá motiv pri mnogih drugih narodih in to ne samo arjoevropskega kolena. Da ga poznajo tudi nearjoevropska ljudstva, nam se ne smé zdeti čudno, ako pomislimo, da je sorodnost neke vrste narodnih slovstvenih proizvodov često neprimerno širja od sorodnosti jezikov, kajti enake naravne prikazni in duševne razmere stvarjajo rade enake národno-slovstvene proizvode. Nočem pa s tem reči, da je vse táko národno ter nikoli ne to ali ono na pōsodo vzeto, ampak rad priznavam, da je poslednjega precej v posamnih tradicionalnih slovstvih in bode nekaj takega tudi tá sestavek še spravil na dan. — Toda poglejmo najprej stvar samo in potēm povejmo, kako bi jo bilo najpriličnejše tolmačiti.

Gledé gradiva samega mi je mogoče malobesednemu biti, ker so mnogokaj tega že zbrali, govorivši ti površno, oni natančno o istem predmetu. Dovolj bode, ako pri nekterih, vzlasti manj zanimivih pričah le opozorim na mesto, kjer so natisnene ali cele ali vsaj po glavnih črtah vsebine.¹

Pričeti bi nam bilo naravno z litvansko in lotvijsko tradicijo ali niti tú niti tam ni, kar bi se dalo prispodabljati s predmetom, kateri razpravljamo na tem mestu. Da bi obá naroda ne bila kaj podobnega ohranila v spominu, že zaradi tega ne smemo trditi, ker je nabiranje dasi ne národnega blaga sploh, a vsaj narodnih pravljic do zdaj tako zaostalo, da se še nobén njunih književnikov ni vspél do kakeršne koli samostojne nabire njunih pravljic.² —

¹ Posebej opozorim čitatelja na razpravo W. Grimma „Die Sage von Polyphem“, natisneno v „Abhandlungen der phil.-histor. Classe der königl. Academie d. Wissensch. zu Berlin, Jahrgang 1857, pg. 1—30“ in na spis Kr. Nyropa „Sagnet om Odysseus og Polyphem (Saertryk af „Nordisk tidskrift for filologi“. Ny raekke. V), Kjöbenhavn 1881“. Poprošen svoje dni, naj danskemu učenjaku pošljem kolikor toliko slovanskega gradiva, bil sem precej tega napisal in je nekaj v spisu tudi porabljenega. Da sem se pa odločil tudi sam pisati o tej stvari, ni toliko gradivo krivo, ktereга sem imel že precej pripravljeneга za drugo izdajo knjige „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“, kolikor to, da Nyrop o predmetu meritorično tako sodi, kakor se vsaj meni ne zdi prav. Tudi sem mislil, da ne bode učenosti na kvar, ako se i v ktorej koli slovanskej književnosti to vprašanje celokupno obravnava.

² Prvi, ki je med litvanskim národom nabral precejšnje število (40) prič, bil je inostranec in sicer A. Schleicher, ki je je priobčil v litvanščini (Litauisches Lesebuch, Prag 1857) in v nemškem prevodu (Lit. Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder,

Važno mesto med inačicami ima priča, ki se nahaja v latinskem delu „Dolopathos sive de rege et septem sapientibus“ nazvanem, koje imenitno delo je spisal po ustnih sporočilih menih Johannes de Alta Silva (Haute-Selve) leta 1184. ali 1185., kakor sodi H. Oesterley, ki je je obelodanil z naslovom: „Johannis de Alta Silva Dolopathos, sive de rege et septem sapientibus“, Strassburg & London 1873. Pravljica sama ima tó-le vsebino:

Glavár tolovajskega krdela, ki si je bil s pomočjo obilo pomagačev neznansko zlata in srebra pritolovajil, pripoveduje kraljici, da je nekđaj čul o obru, ki je skoro dvajset milj oddaljen od ljudij v pustini prebival in mnogo zlata ter srebra premogel. Zbere se jih sto pohlepni tolovajev, kateri pridejo po mnogih težavah do bivališča obrovega. Ker ga ni bilo domá, pograbijo vse zlato in srebro, a ko hoté plen odnesti, jih nenadoma orjak z devetimi drugovi zasači, ki vseh sto tako razdelé, da jih je vsak velikán dobil po deset tolovajev. Načelnik z devetimi drugimi je bil prisojen obru, kteremu so hoteli bogastvo odnesti. Velikán jim zveže roké in požene vseh deset v svojo pečino. Obljubujejo mu bogato odkupniño, ako jih spusti, ali on jim porogljivo odgovori, da mu je le do njihovega mesa, vsega drugega pa da od njih prav nič ne potrebuje. — Precej zgrabi onega izmed njih, kateri se mu je zdel najboljše rejen, ga zakolje, razkosa in v kotel¹ vrže, da se skuha. Tako je sčasoma vseh devet poklal, skuhal in pojedel, a glavarja jim posilil, da mu je jesti pomagal.

Ko pride zadnjič tudi ná-nj vrsta, zlaže se mu, da je zdravnik, in mu more bolne oči ozdraviti, ako ga ne bode usmrtil. Velikán se tega oveselí in mu rad prinese vse potrebno, prigovarjaje mu, da naj skoro obljubo spolni. Da napravi obliž², pristavi tolovaj vrč olja k ognju, v katero vrže obilico apna, solí, žvepla, auripigmenta in mnogokaj drugega, kolikor móči očém škodljivega, — a vso zmes zavrelo razlije črez bolnikovo glavo. Vsa koža se mu ožgé in zgubanči ter ga strupena godlja spravi še ob zadnjo brlečo lučico očij. Strašno ga je bilo videti velikana, ki se je od bolečine ves divji valjal po tlaku in zdaj tulil kot lev, zdaj mukal kakor bik. Ko se dolgo tako kotali in mu bolečin

Weimar 1857), ali ni je take med njimi, katero bi nam bilo na tem mestu prispodabljati. — Baš ko te vrstice pišem, razpošiljati se je jela knjiga gg. A. Leskienu in K. Brugmana „Lit. Volkslieder und Märchen, Strassburg 1882“ in sem se mogel še v naglici prepričati, da tudi tú ni nikakeršne varijante pripovedi o Polyfemu.

¹ Cacabrum; mislim, da mora biti cacabum ali caccabum, ker ima grščina κακάβη, κάκαβος, od koder je lat. caccabus ali cacabus vzeto.

² Collirium, boljše collyrium iz gršk. κολλύριον, κολλούριον in isto kar emplastrum, koje je vzeto iz grškega ἐμπλαστρον. Iz lat. emplastrum je stgn. plhlastar, plastar in iz nemščine znana naša tujka.

vendar ni utešiti, zagrabí raztogoten kijačo (clavam) in udriha z njó zdaj ob steno, zdaj ob tlak, tolovaja iskaje. A temu ni bilo mogoče uskočiti, kajti koča je imela povsod trdno zidovje in nobenega izhoda od vrat, ki so pa bila zapahnená železnimi zapahi. Orjak neprenehoma leta od kota v kot in nasprotnika išče, ki se v tej nadlogi po stopnicah (lestvi) pod streho splazi in se ondi noč in dan pokončnega slemena drží. Ko omaga, je prisiljen vrtni se in časi med orjakovimi stegni, časi med ovcami se skriti. Imel pak je hrust skoro tisoč ovác, ktere je sleherni dan preštel, predno je je puščal na pašo in najdebelejšo izmed njih izbral za obed. Želéc iz pečine utihotapiti, obleče tolovaj ovnovo kožo in ko jame orjak čredo na pašo spuščati, spravi se tudi on med njo. Orjak živali šteje in potiplje vsako. Približa se mu tudi tolovaj v ovnovej koži: orjak ga potiplje in ker se mu debel zdi, obdrži ga rekoč: „S tabo bodem danes redil svoj lačni trebuh“. Tako mu je prišel sedemkrat pod dlan in mu je vendar zopet uskočil. Ko ga zadnjič potipa, požene ga skozi vrata rekoč: „Spravi se! naj te volkovi pojedó, ki si že tolikrat svojega gospodarja opeháril“.

Ko je tolovaj vné in od velikana za lučáj oddaljen, začne se mu rogati, ker se mu je pospéšilo groznežu uiti. Poslednji sname zlat prstan in reče: „Ná darilo, kajti ne spodobi se, da bi te tak možák neobdaranega puščal od sebe.“ Tolovaj natakne prstan ali v tem hipu začne nehoté neprenehoma vpiti: „Tú sem, tú-le!“ Dasi slep vendar velikan (po vpitji) spozná, kje je tolovaj in leta za njim, da bi ga ugrabil. Ko mu pride že prav blizu in tolovaj niti vpiti ne more nehati niti prstana sneti, odreže si prst in ga vrže s prstanom vred na velikana. Tako je tolovajski glavár sicer prišel ob prst, a vsled tega tudi rešil se smrti, ki mu je pretíla.¹

Delo meniha Lotarinžana je med 1223. in 1226. letom v vezanej besedi pofrancozil neki trouvère, Herbers po imenu, in je naslovil „Li romans de Dolopathos“² ter poklonil Ludoviku VIII., francoskemu kralju. Dodal je sicer nekoliko, vzlasti na dveh mestih in tam pa tam kaj malega predrugačil ali glavna vsebina je vendar ostála, kakeršno mu je nudil latinski izvirnik. Osebito se pa gori navedena pravljica³ v ničem spomina vrednem ne razlikuje od latinski pisane in je tedaj ne jemljemo natančnejše v poštev. Samo to naj omenim, da v francoskem prevodu prstan sam vpíje: „Tú sem“, kar se nahaja še v nekej novokeltskej, natančnejše gadelskej pričí, ktero bodemo v tem sestavku kesneje še

¹ Oesterley op. cit. pg. 66—68.

² Natisneno je že in ima naslov: *Li romans de Dolopathos, pour le première fois en entier d'après les deux manuscrits de la bibliothèque impériale par MM. Charles Brunet et Anatole de Montaiglon, Paris 1856.*

³ Nahaja se od v. 8229 do 8571.

kratko navedli. Prav blizu jima je v tem oziru rumunska, ktera tudi še pride na vrsto.

Prav taka je dalje nemška pravljica, natisnena še v šestem natisu dela „Kinder- und Hausmärchen“ (br. 191.) bratov Grimmov ter naslovljena „O tolovaji in sinu njegovem“. Zapisana ni bila po učenih bratih na ravnost iz narodovih ust in to je menda uzrok, da je od sedmega natisa počenshi iz knjige izpuščena. Priobčil jo je bil prvič M. Haupt¹ po rokopisu petnajstega stoletja, kteri obsega, kakor danes vemo,² razven dveh pravljic prestavo vsega onega, kar ima baš omenjani, po narodnih sporočilih latinski sestavljeni Dolopathos.³

Ker je vse nemško delo gōli prevod, tudi ni skoro nobenih spomina vrednih razlik med njim in latinskim izvirnikom. Gledé priče same, s ktero se bavimo, je k večemu opomeniti, da tolovaj (čudno dovolj) ne obleče ovrove kože, ampak bikovo, ako stvar prav umejem, t. j. ako je dolenjerenskemu narečju, v kterem je spomenik pisan, beseda *steer* toliko kakor *stgn. stior, stier taurus* in tedaj nima morda kakovega posebnega mestnega (lokalnega) pomena. Tudi je v prevodu smislu prikladnejše povedano, da velikán zategadel tolovaju ponudi prstan v dár, ker se je le-tá pokazal toli premetenega, da mu je navzlic vsej mogočej opreznosti vendar uskočil, dočim se v izvirniku orjáak nekako prav takrat malo pobaha, ko mu je tega najmanje treba.⁴ Da po izvirniku tolovaj prst odreže,⁵ po prevodu pa odgrizne,⁶ utegne imeti v tem svoj povod, da je tolmaču znano bilo ustno sporočilo, koje je tá del episode z enako spremembo pripovedovalo. Prvo se strinja posebno s slovanskimi pričami, a tudi drugo ni brez analogij v pripovednem zakladu sorodnih in nesorodnih národov.

Izmed nemških prič, v novejšem času v narodu nabranih, še najbolje spada le-sem neka sedmograška, dasi je tudi ona le nekako motno ohranila prvotno snov in jej je vrhu tega začetek in vzlasti konec tak, kakeršnega bi ne pričakovali. Kljubu temu pa ima vendar tako lice, da

¹ Altdeutsche Blätter von Moriz Haupt und Heinr. Hoffmann, Leipzig 1836, I. 121—124.

² Cf. Oesterley op. cit. pg. XVII.

³ Vse natisneno v Altdeutsche Blätter von M. Haupt und H. Hoffmann, I. 113—163.

⁴ Tene, ait [scil. gigas] pro munere, non enim decet te a tan'to viro immunem dimitti. Oesterley op. cit. pg. 68. 21, 22. — Nym den gulden ryng ezu eyner gabe; den hast du wol verdynt. Es ezemet sich anders nicht, das eyn sülch behende man sölde unbégabet blyben. Altd. Blätter I. 124, 4—6.

⁵ Coactus sum ipsum digitum cum anulo abscidere. Op. cit. 68. 29.

⁶ Do muste ich von not wegen den vynger met den czennen abe byfsen met deme ryng. Altd. Bl. I. 124, 18—20.

nam je mogoče na njem ugledati ono, kar bi tukaj radi, namreč pripovedno snov o Polyfemu orjaku.

Po tej priči so trije bratje, ovčarji, ki stopijo v neprijetno dotiko z orjakom, po njihovem mesu pohotnem. — Ker je bila v njihovej domačiji suša nastala in ovce niso dosti paše imele, odženo bratje, po nasvetu mlajšega, ovce onkraj gozda, kjer se neki razprostira velik travnik, vedno zelen in nepopašen. Sedem tednov so hodili naprej in naprej in slednjič srečno dospeli, kamor so bili namenjeni. V daljavi je bilo ugledati grad, v katerem je prebival orjak mogotec, ki se je smatral za gospodarja vsemu okraju. Sleherni dan je vzpored eden pasel ovce in je molzel in sir delal. Tako živé dalje časa mirno in zadovoljno, veseléc se mastne paše. Nekega dne pa, ko je zopet starejši brat ovčaril, ugleda le-tá orjaško postavo, hribu podobno, ki se izpred gradú proti njemu pomika. Bil je orjak, ki je jedva parkrat stopil in že pred prestrašenim ovčarjem stal. Zaklati mu mora sedem ovac, ktere orjak pogoltne, kakor da bi bilo samih sedem grizljejev. Na tó popije sedem kobljev (škafov) mleka in še založi sedem hlebov sira. Ko odhaja, še zaukaže ovčarju, da pride jutri k njemu v grad na kosilo, preteč mu, da se bode kesal, ako ne bi ubogal. Ko prižene zvečer domú, žalosten pripoveduje dogodbo bratoma, ki se silno preplašita ali mu vendar svetujeta, da orjaku ne kljubuje, kajti uteči jim itak ni moči in včasi so tudi takovi hrustje človeškega srca. — Poslovi se tedaj rano od nju in odrine v grad. Ko dospé tjá, velí mu orjak, da naj pod vélikim kotlom ogenj zaneti in ga pokliče, kedar bode voda zavrela. Siromak vse storí in pokliče orjaka, ki kotel sname in ovčarju zaukaže, da naj poskusi ali je voda res že vrela. Ko se pripogne, odseka mu hrust glavo in jo zažene v podstrešje (péter), trup pak vrže v kotel in ga kmalu skuhanega pojé. Prav tako pride drugi dan k srednjemu bratu in izvrši vse kakor s starejšim.

Mlajši je bil premetenejši od bratov in si kmalu domisli, kako bi utegnil velikanovemu naklepu uiti. Pogosti ga sicer, kakor je zahteval ali ko pride drugi dan v grad, prinese saboj vlijak z dvema iztočiloma, kateri si je bil sešil iz sedmih ogoljenih ovčjih kož. Velikán je še spál in tako smrčal, da ste se topoli pred oknom kakor od viharja upogibali. Ko stopi ovčár črez prag, velikán baš zasope in ga zgoli s sapo potegne ná-se, kakor perje. Kmalu se zbudi in zaukaže ovčarju pod kotlom ogenj užgati in kedar voda zavré, ga poklicati. A pokliče ga ne velikana, ampak napolni velik lonec z vrelo vodo in ga tiho in varno nese do postelje orjakove, kjer mu vodo skozi vlijak prav v očesi vlije, da oslepí. Ves besen skoči velikán kvišku in divjá ter leta od kraja v kraj, da bi ovčarja zagrabil. Ali tá se je bil že zmuznul pri dverih in ubežal po stopnicah na plano. Orjak drví za njim in se prekucne črez

stopnice, da je zagrmelo, kakor bi se bila gora udrla. Na planem ga draži, kolikor more, sem ter tja skakaje in „tukaj sem, tú-le“ kličoč. Kmalu se orjak domisli zvijače. „Tú-le imam majhen, zlat prstan“, pravi; „ni mi itak več za rabo, darujem ti ga“. Izgovorivši te besede vrže prstan v strán. Mladeneč ugleda prstan v travi in ker je bil posebno lep, hlastne po njem in ga natakne. Ali na hip se več z mesta ne gane in vpije „oh“! Orjak to čuje in tiplje vse na okrog ali ne bi mladeca zagrabil. V tej nezgodi hoče ovčar prstan sneti ali ne more in ne more. Hitro tedaj seže po nož, odreže si prst s prstanom vred in vrže oboje v jezero, koje je bilo blizu njega. Zopet jame velikána dražiti in „tú-le sem, tú-le“ vpiti a on za njim letati, dokler se v vodo ne pogrezne in ondi obtiči, da ne more niti naprej niti nazaj.

Kako je mladeneč potem z nova velikána prevaril, svoja brata oživel, na gradu gospodaril in le do grajskega zaklada ne mogel, ker mu velikán ni hotel povedati, kje je, — o vsem tem in marsičem drugem priča natančno pripoveduje,¹ ali na to se dalje ne oziramo, ker je tú za nas brez vsake vrednosti in bi le nepotrebno prostor zavzemalo. Še marsikaj drugega je v tej priči samosvojski zasukanega ali kljubu vsemu temu nam ni dvojiti, da imamo snov pred sabo, o ktorej se v teh vrsticah menimo.

V teh nemških pričah ima orjak dve očesi, kakor navadni ljudje in utegne takisto tudi v drugih biti, ako jih je še takih med narodom, z isto vsebino. Le éna do zdaj zapisana pravljica pozná ednookega velikána² in je sploh starogrškej dosta podobnejša od drugih nemških ali že W. Grimm³ je slutil, da je bržčas Odysseja ná-njo uplivala in zares njegovej slutnji ni ugovarjati, vzlasti ako to pričo z nemškimi inačicami in vrhu tega z inačicami drugih evropskih narodov primerjamo. Razlikuje se od njih baš v podrobnostih, v kterih se s starogrško strinja in to ní, da bi se smelo v prisposodbljanji prezreti. — Nekaj temu podobnega imamo tudi v slovanskej tradiciji in to po nekterih krajih slovanskega juga. V „Dubravi“ v Ogulinskem kotaru, dalje v „Slunji“ in osobito v „Varaždinu“ govore priče o pesjanu ali „pasjòglavu“, ki na ravnost na Polyfema spominja. Ako okoli Varaždina pripovedujejo o pastirji, ki se je iz pesjanove jame prav tako rešil, kakor Odyssej iz Polyfemove pečine, da se je namreč največemu ovnu pod trebuh obesil, bode se vsakdo skladal z Valjavčevim mnenjem, da je priča zanesena bila po dijakih v národ. Ali vsa, ne upam se odločiti, dokler mi natančna

¹ Prim. Haltrich op. cit. pg. 198—206 ali br. 36: Die drei Brüder und der Hüne.

² H. Pröhle Kinder- und Hausmärchen, Leipzig 1853, pg. 137; W. Grimm dissert. cit. 18.

³ W. Grimm l. cit.

⁴ Po zasebnem poročilu Valjavčevem do pisatelja tega sestavka.

vsebina dotičnih prič ni znana, a gotovo navedena posameznost, ker jej nasprotuje vsa druga slovanska tradicija do dobra.

Severnim germanskim narodom (Dancem, Norvežanom, Švedom in Islandcem) je ta snov tudi znana, dasi dosti manje točno od dozdej navedenih ljudstev. Med takove pravljice, bolj ali manj episodnega značaja, spada norveška,¹ ki poroča o ubogih zakonskih, ki sta imela poldorastla sinova. Le-tá sta se bila nekđaj zašla v gozdu, ki je bil tako temán, da nista mogla razločiti, kje sta, — kar začujeta tako mogočno hrumenje, da se je vsled njega zemlja tresla. Kmalu se jima približajo pošasti, tako velike, da so bile njihove glave z drevesnimi vrhovi vstrič.² Vsi orjaki imajo le éno okó in je rabijo vsi zapored. Vsakdo ima namreč votlino na čelu, v katero ustavi okó, kedar pride ná-nj vrsta. — Zadnjega orjaka udari starejši brat s sekiro po gležnji, da jame strašno tuliti. Vsled rjojenja se sprednji tako prestraši, da mu okó, katero je imel baš vtakneno, iz votline pade. Mladeneč hlastne po njem in odskoči. Bilo je pa okó tako velikansko, da bi ga celó v velik kotel ne spravili in tako svetlo, da se je po noči skóz-enj videlo, kakor bi bil beli dan.

Kar se dalje pripoveduje, nima za nas tú posebne veljave in ni k večemu še opomeniti, da se v priči govori o ednookej orjakinji in da orjaki bratoma mnogo zlata in srebra ter drugih dragih stvari obetajo za okó, ali ga ne dasta in vendar hruste ob njihove dragocenosti spravita.

Primerjaje to pričo s starogrško ali s katero si bodi že navedenih inačic, prepričamo se hipoma, da je sicer samosvojno v smislu starodavnih sporočil izvedena, a da se vendar osnutek, kolikor ga je, od onih bistveno ne razlikuje.

Mnogokaj bi se dalo še posneti po severnogermskeje narodnej slovesnosti ali ker je tá oddelek obširno in točno že drugéj izveden³ in med pričami ni takih, ktere bi bilo zaradi njih posebne vrednosti s slovanskimi natančnejše na tem mestu priobčiti, naj bode te tradicije za zdaj dovolj. Samo na nekaj bi še čitatelja opozoril, predno prestopimo germanske mejnike. V Odysejei vpraša Polyfem Odysejeja, kako mu je imé in tá mu odgovorí: Nikdo (*Οὐτις*). O tem slovanska poročila ničesa ne vedó, a tolikanj bolj znana je vsa *Οὐτις*-episoda v germanskih in nekaj tudi v pravljicah drugih narodov, a sovsema tako, da je na Nikoga mestu kakšen Sam: Ješ (v Laponcih), Issi (v Estoncih),

¹ Po Asbjörnsemu priobčil W. Grimm dissert. cit. pg. 24–26.

² Nalašč pišem vstrič, kakor se govori še po nekterih zahodnih krajih našega jezika, mesto vštric ali vštrit, kakor je v pisavi. Še bolje bi bilo po etym. vstreč, — zakaj, je menda jasno.

³ Nyrop dissert. c., pg. 15 sq.

Sjöl (v Norvežanih), Sjalv (v Švedih), Moiméme (v Francozih) ali še bolj primerno kakov Selberjedän ali Saltthon, poslednje v tirolski priči, v kateri se pripoveduje o divjeh ženi (fangga), ktere se je prebrisan kmet Saltthon (salt = sam; thon = storil-a-o) srečno bil znebil, da ga ni pojéla. Ko je vsled bolečin klicala divjega moža na pomaganje, oglasi se jej on rekóč: „Kdo ti je kaj hudega storil?“ Ona odgovori: „Saltthon“ in on na to nevoljen: „Saltthon, saltglitten!“ t. j. sama storila, sama trpela.¹

Pojdimo dalje in pogledjmo najprej, ali imajo keltska ljudstva kaj našej tradiciji podobnega. Gadelei (t. j. keltski narod na Irskem, Škotskem in na manskem otoku) imajo pravljico, ktera je nemškej, v spomeniku „Dolopathos“ ohranjenej, posebno podobna. — Pripoveduje pa o nekem Conallu, ki je bil nekđaj zašel v pečino ednookega velikana, kteri ga je hotel pojesti. Bil je velikán na drugem očesu slep in Conall mu obeta, da mu bode okó popravil, ali ga z vrelo vodo tako polije, da oslepí. Orjak tuli po pečini in sovražnika išče ali ga ne ugrabi, marveč mu tá uskoči, ogrnovši ovnovo kožo. Roga se velikanu, češ, da mu je kljubu vsej njegovej opreznosti vendar utekel. Velikán mu vrže prstan v darilo, ker se je tako pametnega skazal ali ko ga natakne, odgovarja na orjakovo vprašanje „kje si?“ prstan precej: „tukaj, tukaj“. Ko je bil že v največej nevarnosti, seže po nož in si odreže prst ter ga vrže s prstanom vred v morje, kjer prstan slej kakor prej na orjakovo vprašanje „tukaj“ odgovarja in hrusta v morje zvabi, da utone.²

Krenimo k národom romanskim. Da je bil med junaki trojanske vojne Odyssej kot Ulysses ali Ulyxes rano v starej Italiji posebno znan in česčen, je prav tako znano, kakor da eden najbolj slovečih rimskih pesnikov Kyklope kolikor toliko v Homerjevem smislu opeva.³ Ali tukaj nam ni do tega, kar stara književnost latinska o Kyklopih in posebej o Polyfemu vé, ampak do česa takega, kar se je ohranilo v ustnem

¹ V. Zingerle v „Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde“, herausgegeben von J. W. Wolf, Göttingen 1855, II. 58, 59. Mnogo enakega je v Nyropovej razpravi (str. 35 in nasl.) zaznamovanega in bi se mu dalo še marsikaj dodati. Često je v teh pravljicah stopil zlodej na velikanovo mesto in se je tudi snov tako spremenila, da marsičesa ne smatram za povoljno analogijo, kar običajno za tako navajajo. Toda vse to v slovanskej tradiciji nima nikake korenine in torej stvar le mimogredé omenjamo.

² Campbell, Popular Tales of the West-Highlands, Edinburgh 1860, I. Nr. 5. Vsa zbirka obsega štiri zvezke in je pravljice prvih dveh zvezkov in extenso priobčil in pojasnil Reinh. Köhler v Benfey-evem „Orient und Occident“, Göttingen 1864, II. 98—126, 294—331, 486—506, 677—690, kjer se gori kratko navedena priča Conall Cra Bhuidhe nahaja na str. 120, 121.

³ Verg. Aen. III, 613 seq.

poročilu kakšnega koli národa, ktere prištevamo romanskemu plemenu. Poglejmo.

Na tléh solnčne Italije, natančneje v okrožji starodavnega Rima, je do danes ohranila se pravljica, ktere glavno vsebino nam je najprej navesti, ker se z eno slovanskih posebno sklada.

Nekdaj je moral imeniten gospod s slugo svojim na daljno pot. Prideta v gozd, v katerem še nikoli nihče ni bil. Sluge se loti stráh in se brani dalje iti ali gospodar, pogumnejši od njega, ne odneha, dokler ne prideta sredi dobrave, kjer ju noč dohití. Po sreči ugleda gospod veliko pečino ('na gran caverna), v ktero oba ustopita. Bila pa je ta pečina domovje človeka okača (natančneje dell' occhiaro)¹, ki je imel jako svetlo, velikansko okó na čelu. Živil se je ob samih živih ovcah (pecore vive), katerih je mnogo imel poleg sebe. Ko ugleda tujca, stopi k vratom in zapré pečino z ogromno skalo (ploščo), ktero je mogel le on sam odmaknoti. Potler prime slugo, ga razčveteri (lo squarta) kakor jagnje in pojé, gospodu obetaje, da bode jutri njegova tudi taka. Potem se stegne in zaspí. Gospod potegne na tihem meč iz nožnice, mu zabode okó ter ga oslepí. Pošast kričí, da se pečina stresa in zavpije: „Oslepil si me sicer ali ubegnol mi ne bodeš.“ Rano odmakne nekoliko ('na zica) skalo in spušča takisto ovce iz pečine, da vsaktero potiplje. Tujec to opazuje in ko zvečer orjak zaspí, odere (oni) ovco in obleče njeno kožo. Zjutraj započné orjak večrajšnji posel in živali iz pečine puščaje pravi tej „to je ovca“ in onej „to je oven“. Ko pride gospod, potiplje ga za pleča in spustí rekoč: „To je zopet ovca.“

Tako se srečno zmuzne in se jame orjaku rogati. Le-tá mu ponudi prstan, češ, da človeka nevidnega dela. Res ga brž vzame in natakne, a orjak jame kričati: „Drži, prstan moj, drži, dokler ne pridem“. Siromak se ni mogel ganoti z mesta in tedaj zagrabi meč, odseka si prst in zbeží.²

¹ Besede *occhiaro* nima noben italijanski slovník, kolikor jih poznam, — tudi ne véliki mantovanski *Vocabolario universale della lingua ital.* (cf. tom. V. s. v. *occhio*). Podomačiti sem torej moral besedo zgoli po smislu.

² Gl. Nyrop dissert. cit. 28, 29, kjer je ta pravljica priobčena po zbirki prof. Stanisl. Prato, ktera menda še danes ni do cela natisnena. Ta inačica je tem znamenitejša, čim manj je ista snov v bogatej národno-pripovednej slovesnosti italijanskej tako jasno ohranjena. Baš v italijanskej tradiciji sem se nadejal najti obilo prič sorodne vsebine s starogrško, ali kakor sem se po mnogem trudu preveril, še tako dovršene zbirke, kakor je postavim Pitréjeva (*Fiabe, novelle e racconti popolari siciliani*, 4 zvezki, Palermo 1875) nimajo, kar bi se moglo meriti s pričó, gori načrtano. — Navaja se sicer še to in ono, ali tako motno je, da je treba nekaj poguma, predno se kaj takega stavlja med sorodnice. Najmanje bi pa v tej zadevi opiral se na pesnika Ariosta „*Orlando furioso*“, kajti določiti bode težko, koliko je uplivalo ustno národno

Tudi po vzhodnih krajih romanskega sveta, t. j. v Rumuncih ali Vlahih, nahajamo spomin na bajevno bitje, grškemu Polyfemu podobno.¹ Ena njihovih pravljic je v marsičem podobna onej sedmograško-nemškej, ktere vsebino smo gori povedali. Tudi rumunska pripoveduje o tréh bratih ovčarjih, katerih dvojico je hrust prav tako požrl, kakor njuna tovariša v nemškej priči. Tudi tú je mlajši od starejših pametnejši in orjaka oslepí, da ga ni mogel v kotel vreči, skuhati in pojesti. Ali tá priča ima nekaj, česar v sedmograškej ne nahajamo, pač pa na pr. v srbskej in ruskej ter v vseh pričah, katerim ni velik oddelek dejanja odkrhnjen.

Velikán je bil namreč brate s čredo vred s̄pravil v svoje domovje in ovce pustil na dvorišči, ktero je obdajal visok zid. Ko mlajček orjaka oslepí, reši se sicer na dvorišče, ali črez zid ni šlo in vrata so bila zapahna. V tej nezgodi odere ovna in odene njegovo kožo. Orjak odpahne zidna vrata in spušča ovce drugo za drugo vèn, nadejajoč se, da mu pride mladeneč v pest. Ali na vídez oven se srečno zmuzne in jame orjaka zasmehovati rekoč: „Ničesa mi ne moreš več uiniti.“ Orjak se dela potolaženega in mu reče: „Stoj in snami mi tá prstan z mezinca ter ga vzemi za spomin.“ Mladeneč se res da preslepiti in vzame prstan ter ga natakne, ali tá hip začne prstan kričati: „semkaj, slepec, semkaj!“ Mladeneč skače sem in tja in orjak po glasu prstana skočno za njim. Že mu je prav blizu in ga hoče baš za vrat zagrabit, ko se vodi približata. Mladeneč si prst odseka in ga vrže v valove. Prstan še v vodi neprenehoma vpije „semkaj, slepec, semkaj!“; zató skoči orjak v vodo za njim in utone.²

Po ovinkih pridemo zopet na grška tlá in to z namenom, da se osvedočimo, ali ima današnje grško ljudstvo kakšno pravljico, podobno onej, ktera se je ohranila v Odyseji o Polyfemu velikanu. Ima jo zares, kakor smo že kratko omenjali — ali hočemo jo zdaj natančneje navesti,

slovstvo na dotične izdelke pesnikove. Tudi Pio Rajna v svojem sicer izbornem delu (*Le fonti dell' Orlando furioso, ricerche e studii*, in Firenze 1876) tega težkega vprašanja ni rešil.

¹ Pravljice ali priče zahodnih romanskih narodov, vzlasi portugalske in španske, so do zdaj še jako malo znane in jih je menda prav pičlo nabranih in priobčenih v samostojnih zbirkah. Še celó duhoviti Francozje so v tem oziru zaostali in začenjajo še le danes, kar so nekteri drugi z večine skoro že dovršili. Mnogo obeta baš započeta zbirka bretaujskih pravljic, ktero priobčuje P. Sébillot z naslovom: „Contes populaires de la Haute-Bretagne“. Lani je prišla v Parizu druga vrsta (2. série) na dan, ktera obsega „Contes des paysans et pêcheurs“. S Polyfemom se tú nisva sréla.

² Cf. W. Grimm dissert. cit. 15, 16 po čas. Ausland 29. 717. Rumunsko pravljico, ki je pa iz vse snovi le Utis-episodo ohranila in še to jako spremenjeno gl. v Zeitschrift f. deutsche Mythol. und Sittenkunde; herausgegeben von J. W. Wolf, Göttingen 1855, II. 206—212.

ker se v nekej važnej posamnosti s slovansko tradicijo in osobito s srbsko sklada, a se od starogrške razlikuje. Priobčena je v dovršenej pripovednej krasoti in z mnogim episodnim lišpom, ki je njenej slovstvenej ceni sicer v veliko korist ali za nas na tem mestu le toliko spomina vredna, kolikor nam more do znanstvene svrhe pomoči. Omenjamo tedaj v naslednjem zgoli oni oddelek nje vsebine, v katerem je kolikor toliko Polyfemovega.

Trije bratje, vsi jako večči mornarji, stopijo v službo lastnika ladije, ki je bila baš pripravljena odpluti do daljnih, neznanih dežel. Prve dni je vožnja bila jako ugodna in mornarji vsi so bili židane volje, vzlasti pak naši bratje. Ali kmalu se vzdigne strašanskih vihár, ki spravi ladijo s pravega tirú in jo več mesecev neprenehoma goni po ljutih valovih. Celó nje lastnik se ní več spoznal, kje so in njihova nesreča postane tem večja, ker jim je bil ves živež že do dobra pošél. Pet, šest dnij so mornarji že stradali, kar se pripetí, da eden izmed njih umré. Razsekajo ga in meso skuhajo ter pojedó. Potem se takisto dogovoré, da bodo vsak dan enega pojeli, kterega bode vsakokrat žreb določil. Ko kakih deset dnij tako životarijo, zadene žreb mlajšega omenjenih bratov. Prosi tovarišev, da ga vsaj do večera še ne usmrtijo, kajti senjalo se mu je baš prav živo, da pridejo skoro na kopno. Ako se slutaja ne uresniči, jim obljubi, da se bode takoj sam končal.

Res priplujejo proti večeru do cvetočega, z zelenimi gozdi obraščenege obrežja in stopijo na kopno. Bratje se ločijo od svojih tovarišev in hité po gozdu dalje in dalje, človeških stanovanj iskaje. Ali že se je zmračilo in nikjer žive duše in vrhu vsega še pot zgrešena do ladije! Prenočé torej na vejah visokega drevesa in rano dalje potujejo. Stopram tretji dan pridejo gozdu do konca in ugledajo v cvetočej dobri krasen grad. Krenejo proti gradu in pridejo pri ozkih vratih na široko dvorišče, kjer najdejo veliko čredo ovác a človeka nobenega ne. Bojazljivo in oprezno se bližajo gradu samemu, stopajo počasno po širokih stopnicah navzgor, prehodijo vrsto bogato olepšanih sob in pridejo slednjič v prostrano sobano, kjer je bilo na mizi raznovrstnih jedil. Kličejo in kličejo ali nikogar ne prikličejo. Slednjič sedejo za mizo in začnó jesti, — ali jedva nekoliko skled spraznijo, kar se vrata odpró in v sobano prilomasti velikansk, grdoben in slep pozoj (zmaj) in z groznim glasom zatuli: „Po človečjem mesu diši, po človečjem mesu!“ Prestrašeni skočijo bratje kvišku in hoté ubežati. A pozoj hiti po sluhu za njimi, zgrabi z grdimi, dolgimi kremplji najprej starejšega brata za tilnik, potem srednjega in ja butne ob tlá. Mlajši brat pa, ki je bil gibkejši, uide pošasti in zbeží na dvorišče. Ali vrata so bila zapahnená in zid previsok, da bi mogel éz-enj. V tej zadregi seže po nož, zakolje največjega ovna, ga odere, vrže mesó v vodnják, obleče kožo in skuša po vseh štirih hoditi, kakor oven. — Med tem je bil pozoj človečje mesó

pojužinal in se zdaj priplazi po stopnicah na dvorišče kričeč: „Ne bodeš mi ušel ne, prav dober pa mi bodeš za večerjo.“ — Potem se vsede k vratom in jih toliko odpré, da more ovca za ovco skozi. Vsako bico pokliče po imenu, jo pomolze in spusti na plano. Zadnji pridejo ovni, med ktere se je bil tudi mladeneč spravil. Strahom in trepetom se bliža usodopolnej odprtini, ali pozoj ga le po hrbtu pogládi in pohvali zaradi njegove velikosti in jakosti. Tako se mu srečno zmuzne na plano in uide smrti, ki mu je po pozoji pretila.¹

Ali tudi v nekterih nearjoevropskih národih se je ista snov v pravljicah ohranila in nam je nekaj takega na tem mestu vsaj površno omenjati.

Po národih arjoevropskega kolena od vseh stranj obkoljeni Magyari pripovedujejo o treh mladih begúnih, ki so marsikaj po svetu skusili in med drugim tudi bili prišli v velik gozd in odtod na pašnik, kjer se je paslo mnogo ovác. Krenejo dalje in pridejo do hleva in ustopijo. V hlevu zapazijo silnega velikana, z očesom na čelu. Povpraša jih, kaj tú iščejo in ko mu vse razložé, jih obilno pogostí. Ko se zmračí, spravi ovce v hlev; bile so pa ovce kakor oslice velike. Da hlev zapré ni imel velikán druga od velike skale, ali tá je bila takšna, da je šestnajst navadnih mož ne bi spravilo z mesta. Ko so bile ovce v hlevu, prisede k ognju in se s tujci razgovarja. Kmalu potiplje vsakega za vrat, kajti rad bi bil otipal, kateri je med njimi najbolj rejen. Potem seže po nož, zagrabi najdebljega izmed njih, ga zakolje in vrže ovcam, da ga pojedó. Ostalih prijateljev prešine groza in posvetujeta se skrivaje, kako bi jima bilo smrti uiti. Ko zapazita, da je velikán pri ognju na hrbtu obležal in zaspal, vzame mlajši velik ogorek in ga sune obru v okó, da oslepí.

Ko se zdaní, odmakne orjak kamnene dveri in pušča ovce med svojima nogama na plano. Mlajši begún je imel kot črevljár tudi krivec in šilo pri sebi. Tovarišu dá šilo in mu velí, da naj se obesi ovci za rep in ko pride do vrat, naj jo s šilom v trebuh zbode, češ, — skočila bode kakor blisk na plano. A tudi on isto stóri in res obá srečno ubegneta. Ko je bil orjak vse ovce spustil iz hleva, zopet dveri primakne in tiplje po hlevu na okrog, da bi tujca zagrabil. Ko pa nikogar ne najde, zatuli tako strašno, da tujca popadata na obmorji v zúák. Hitro jih piletí dvanajst prav takih velikanov, ki oslepljenega zgrabijo in raztrgajo, ker se jim je strašno trpeč smilil. Potem plane vseh dvanajst na obrežje ali begúna sta bila z ladijo že dvanajst sežnjev

¹ Erinnerungen und Mittheilungen aus Griechenland von Ludw. Ross. Mit einem Vorwort von Otto Jahn, Berlin 1863, pg. 281—298. Ponatis iz časopisa Blätter für literarische Unterhaltung, Jahrg. 1835, Nr. 10—12.

od brega oddaljena in jima niso mogli ničesa žalega več storiti. Razsrjeni jamejo tako grozno rjoveti, da postane morje jako valovito in bi bilo skoro nesrečneža pogoltnolo. Vendar se nevarnosti rešita in jadrata dalje po morji.¹

Koliko je v magyarskih pričah domačega je često, se vé da, prav težko določiti. Tudi v tej je marsikaj, kar bi na prvi mah sodilo imeti za posojeno od tega ali onega soseda, a če pričo natančneje ocenimo po znanstvenih pravilih, se nam je kmalu takovemu mnenju odreči. Sicer tudi omenjena Stier-Gaalova zbirka ni prosta marsiktere tuje primesi,² ali baš ta priča je v mnogih znamenitih posamnih črtah tako samosvojski izvedena, da jej fenskega domovinstva ne bode zanikati. Do dobra se pa o resnici teh besed uverimo, ako tvarino te priče primerjamo z drugimi, tudi fenskimi pričami, katerim se prav tako pripisuje samorodni koren.

Taka je postavim v glavnem osnutku pravljica o Gylfu,³ ubogem konjarji, ki se je bil namenil rešiti tri zaklete kraljičine iz podzemeljske pečine. Dojde v železno izbo, kjer čuva kraljičino stari pečinski duh Kamo, ki ima vélik rog na glavi in na čelu le eno okó. Zadiši mu po človeškem mesu ali kraljičina ga potolaži. Okó mu je starcu že bilo motno in trepalnice so mu bile v okó zarastle, da ni mogel mladenča več videti. Peč je bila zakurjena in poleg je stal vélik železen kol, s katerim je po navadi hudobec oglje bezál (razpretal). Gylfo ga tiho in pazno prime ter v ogenj utakne. Ko se mu ost razbeli, sune jo hudobcu v okó. Kamo skoči na višek in zatuli, da je po skalovji odmevalo. Tiplje na okoli po pečini sovražnika iskaje, ali ta ga na ugodnem kraju pristreže in mu odseka glavo.

Motna kakor hudobčevo okó je tudi tradicija v tej priči ali da imamo v njej ostalino snóvi, magyarskeje podobne, ni dvojiti.

Skoro z istimi besedami pripoveduje o istem predmetu druga fenska pravljica, v ktorej korenjašk konjúh gorskem u duhu tudi z razbeljenim železnim kolom iztakne edino okó, ktero je imel prav na čelu in kraljičino reši.⁴

¹ Ungarische Volksmärchen. Nach der aus G. Gaals Nachlass herausgegebenen Urschrift übersetzt von G. Stier, Pest 1857, Nr. 14, pg. 146—153.

² Prim. n. pr. broj 12.

³ W. Grimm dissert. cit. pg. 17.

⁴ Na opomnjo gorskega duha, da po človeškem mesu diši, odgovori kraljičina brlavcu: „Nikogar ni tú; le vran je vzletel nad nama, ki je držal kos mesá v kljunu.“ — Gl. J. A. Chudjakova Materialy dlja izučenija narodnoj slovesnosti, S. Peterb. 1863, str. 112. Vsa priča, „čudnaja dudka“ naslovljena, natisnena je od str. 109—118. Vse v tej knjižici (od str. 51. do 127.) natisnene, jako zanimive fenske priče so vzete iz prvega zvezka zbornika fenskih prič, ktere je izdal l. 1852. Erik Rudbek (fensko ime

Taka je tudi (fenska) priča zapisana po M. A. Castrénu v ruskej Kareliji, ktera pripoveduje o junaku, ktereга ima v gradu zaprtega velikán, na enem očesu slep. Po noči možák obru zdravo okó iztakne in se rano med ovčami zmuzne pri grajskih vratih in uide.¹

Tudi v Ogužanih, tursko-mongólskem ljudstvu, nahajamo pripoved o velikanu, Polyfemu podobnem. Rekali so mu Depé Ghöz, ker so si ga mislili le z enim očesom na čelu. Stanoval je na nekem hribu v pečini in lovil ljudi ter je jedel. Kmalu se spravi tudi na Ogužane, dasi je bil njihove krvi. Cela truma se mu jih postavi v brán ali on izruje velikansko drevó, je vrže ná-nje in jih pokonča 50 ali 60. Nihée mu ničesa ne more in sedemkrat so morali pred njim bežati. Pošljejo torej nekoga k njemu, ki se z njim takisto pogodi, da mu bodo Ogužani pošiljali dan na dan dva človeka in pet sto óvec. Vrh tega si je izgovoril dvojico služabnikov, da mti bodeta mesó pekla in mu stregla. — Kdor je imel več sinov, moral je žrtvovati enega požeruhu.

Ko je to že dalje časa trajalo, vzdigne se proti njemu Bisat, ki je daleč na okrog slovel po svojem junaštvu in se je baš srečno bil vrnil iz boja. Dasi mu stariši in Ogužani sami odsvetujejo, vendar nikogar ne posluša, no zagrabi pergišče dvoreznih puščic in jih utakne za pojás; potem opaše meč, vrže lok na pleča, podveže obleko in od starišev poslovivši se odide proti orjaku.

Prišedši do pečine ugleda orjaka in sproži ná-nj puščico, ki ga pa ne rani, ampak se ob njegovih prsih razletí na male kosce. Takisto se zgodí z drugo puščico in s tretjo. Zdajci skoči orjak kvišku, zagrabi Bisata in ga utakne v svoj črevelj rekoč: „Tega-le bodem drevi na ražnji spekel.“ — Na to zaspí. Bisat prereže črevelj, stopi k strežajema in ja vpraša, ali bi mogel orjaka končati. „Ne véva, pravita, kajti razven očesa vse njegovo truplo nima ničesa mesenega.“ Bisat privzdigne orjaku trepalnice in se prepriča, da je okó zares z mesa. Zaukaže slugama, da klavni nož v ogenj porineta, — kar precej storita. Ko se nož razbéli, zasadí ga Bisat v obrovo okó in je čisto ugonobi. Orjak zatúli, da gorovje odméva in skalovje, a Bisat odskoči in se zaletí v pečino med ovce. Orjak sluteč to sede med vrata in pušča ovne med nogami iz pečine rekoč: „Sreča me zapušča; lé-s ovneki,

Eero Salmelainen) in so jih porusili za prof. F. J. Buslajeva v Moskvi nekteri dijaki helsingforskega vseučilišča. Gori navedena priča in tá ste si tako podobni, kakor bi bili zapisani po istem ustnem sporočilu. Le imena le-tá ne vé niti duhu gorskemu niti konjuhu.

¹ Cf. Grimm dissert. cit. pg. 17. Z drugimi fenskimi pričami se manje sklada neka Japonska, priobčena v Nyropovem sestavku na str. 10., 11.

drug za drugim, lé-s.⁴ Vsakega prime za glavo. Bisat je bil ovna zaklál in ga odrl ter kožo njegovo oblekel. Ko se približa vratom, zagradi ga velikán za rogove in ko ga kvišku dvigne, ostane mu koža med rokami, Bisat pa uskoči med njegovimi stegni in se reši. — Velikán mu ponudi prstan rekoč: „Natakni ga in nikoli te ne bodeta mogla raniti niti meč niti puščica.“ Bisat ga natakne, a orjak leta jaderno za njim in ga hoče z nožem raniti ali uide mu in zapazi, da leži prstan pri orjakovih nogah. Poslednjič odseka obru glavo in sporoči po služabnikih starišem in Ogužanom, da so vsled njegovega poguma znebili se ljudojede pošasti.¹

Velika zbirka arabskih pripovedek, „Tisoč in edna noč“ nazvana, ima tudi tako, ktera našemu namenu dobro ugaja. Prva je med povestmi o tretjem potovanji namorščaka Sindbada in jej je glavna vsebina tá-le:

Sindbada in druge trgovce zažene strašanskih vihar na otok, kterege bi se bili rajši ognoli, kajti ladjin poveljnik jim je bil naznanil, da jim ondi pretí nesreča. Ker ni bilo drugače mogoče, se odločijo stopiti na kopno, kjer jih precej obsuje truma grdih pritlikovcev, po vsem truplu kosmatih. Kmalu se spravijo kepci na ladijo in odplujejo z njo do sosednjega otoka, od koder so se bili pripeljali. Sindbad in tovariši mu hodijo po otoku od kraja v kraj in se živé sirošno ob zeliščih. V daljavi ugledajo veliko poslopje in krenejo proti njemu. Ko pridejo blizu, razprostré se pred njimi krasen grad, v kateri se precej podajo. V veži je bilo na enej strani polno človeških kostij a kúp ražnjev na drugej. Strah jih takó pretrese in omami, da popadajo po tléh in se nekaj časa kar ne ganejo. Med tem je bilo solnce zašlo in tuji so še nezavedni ležali, ko se mahoma zemlja strese in se dveri s strašnim ropotom odpró. Vstopi črn možák, ne manjši od palme. Imel je na čelu rudéče okó, žareče kakor žrjavica. Sila dolgi in ostri prednji zobjé so mu moleli iz ust, ki so bila preklana kakor velblodova in spodnja šoba je na prsi visela. Ušes je bil slonovih in so mu vsa pleča pokrivala. Nohte je imel krive in dolge kakor kremplje najbolj strašnih divjih živalij. Ko se zavedó zapazijo, kako jih pošast z edinim svojim očesom na tanko ogleduje. Kmalu stegne roko po Sindbadu, ga zagradi za vrat in obrača na vse strani, — ali se prepriča, da ga je kost sama in koža.

¹ W. Grimm dissert. c. pg. 7—12; posneto po spisu ž. Dieza: „Der neuentdeckte Cyclop verglichen mit dem homerischen, Halle und Berlin 1815.“ Priobčena je bila pravljica po rokopisu dela, koje je bilo sestavljeno davno pred letom 1280. in ktero obsega dvanajst zgodovinskih pripovedek o junaskih činih oguških vladarjev. Tá pravljica je med njimi osma in ima naslov: „Kako je Bisat umoril Depé-Ghōza.“ Prim. tudi: Lauer Geschichte der homerischen Poesie, Berlin 1851, pag. 319—324.

Spusti ga in sega po tovariših njegovih zapored, dokler ne otiplje ladji-nega poveljnika še najbolje rejenega med vsemi. Kakor vrabca ga drži v roki in ga z drugo natakne na raženj. Potem uneti velik ogenj, speče poveljnika in ko ga povečerja, leže in zaspí. Smrčal je pa kakor bi naj-hujše grmelo in presmrčal je vso noč. Drugi večer zopet povečerja enega izmed Sindbadovih tovarišev.

Ostali bi najrajši poskakali v morje ali se slednjič vendar proti tej nakani odločijo, češ, da je razumnejše premisliti, kako bi se uteklo za-lostnej smrti. Sindbad svetuje, da naj naredé (zbijejo) več plavij, ktere jih utegnejo o ugodnem času vsaj za silo na morje spraviti, ako se jim ne bi posrečilo obra usmrtiti. Vsi pritrdijo besedam njegovim in stešejo več plavij, vsako za tri osebe. Zvečer se vrnejo v grad in orjak zopet popade enega in ga povečerja kakor prednike njegove. Človečjega mesa sit se vleže vznák in zaspí. Ko začne smrčati seže jih devet najpogum-nejših po ražnjih, je razbelijo in je sunejo h krati v orjakovo okó, ktero mu iztaknejo. Velikán vsled grozne bolečine strašno rjove. Skoči kvišku in steza roké na vse strani, da bi koga zagrabil in svojemu srdu žrtvoval, ali tujei so se bili že vsi varno poskrili. Ko že dolgo zastonj po njih preží, odpré vrata in zapustí strašno rjoveč poslopje. Precej za njim odrinejo tujei na morskó obalo, kjer so jim plavi stale pripravljene. — Ko se zdani ugledajo orjaka in z njim mnogo drugih prav takih pošastij, ki skokonogi proti njim hité. Sindbadovi tovariši zbežé na plavi a orjaki za njimi. Precej začnó ná-nje tako močno lučati skalovje, da so razven Sindbadove plavi vse se pogreznole in možjé utonoli. Z veliko težavo odvesla Sindbad s tovarišema dalje od brega in srečno smrti ubeží.¹

Razven Arabcev imajo med Semičani tudi A r a m e j c i (t. j. stanovniki Syrije in severne strani Mesopotamije) pravljico, ktere snov kolikor toliko méri le-sem. Pripoveduje pa o kneževíči, ki je bil na svojem potovanji prišel nekđaj do gore, kjer ga noč dohití. Vleže se in zaspí. O polnoči začnje nekakšno vpitje. Hitro vstane in pride do pečine, v kterej je gorel ogenj. Vstopi in zapazi slepega velikána, ki je poleg ognja spal. Zbode ga toliko z iglo, da se zbudi in tujea po pečini išče ali ga ne najde. Ko se zdani, začnó koze pečino zapuščati. Velikán se razkorači med odprtino in pušča kozo za kozo iz pečine. Mladec se obesi kozlu pod trebuh in se tako zmuzne iz pečine. Po tem gredó koze na pašo in kneževíč je spremlja in ostane pri njih do večera. Velikán išče med tem po pečini a nikogar ne najde. Ko se

¹ Tausend und eine Nacht. Arabische Erzählungen. Zum erstenmal aus dem arabischen Urtext treu übersetzt von Dr. Gust. Weil, Pforzheim 1839, II. 68—75 ali noč 262. in 263. V 5. natisu vratislavske izdaje (1840. l.) je to v zv. II. na str. 180—187. ali noč 79. in 80. — Podobno pravljico prim: Weil op. cit. II. 228—232. ali 320. noč.

zvečer mladeneč s kozami vrne in z njimi v pečino stopi, zavpije orjak: „Po človečjem mesu diš!“ Mladeneč se oglasi rekoč: „Jaz sem; sin sem tvoj in ti koze pasem.“ — Po srečno prestanej skušnji ga orjak res za sina proglasi in mladeneč dobí od medvedke zá-nj očí, ktere mu takoj ustavi. Orjak zopet spregleda in góni odslé koze sam na pašo.

Taka je prva polovica te priče; v drugej se razpravlja motiv, ki je v narodno-pripovednem slovstvu tudi jako razširjen ali ni s prvim prav nič v zvezi in naj torej ostane, kjer je.¹

Med poslednjimi tremi je aramejska priča najubornejša v motivih in vrhu tega takšne glavne vsebine, da se nam zdí vse Polyfemovo v njej nekako prisiljeno, — da celó neskladno. Dočim po drugih poročilih velikán oslepí ali vsaj slep ostane, pomóre mu tu mladeneč sam do očij in mu je že s početka prijatelj, ko bi ga vendar po vseh drugih tradicijah sovražnika pričakovali. Čemú se dalje kozlu obesiti pod trehuh, ko se samorad s čredo zvečer zopet vrne? Vendar je vzlasti poslednja posamnost takšna, da nas kar na situacijo v Odysseji spominja in bi mislili, da je starogrško sporočilo uplivalo na aramejsko, kajti samo v starogrškem se obesi obrov nasprotnik pod ovnov trehuh, dočim v vseh drugih ovnovo kožo obleče. — Ali je tá slutnja resnici podobna ali ní, naj razsojajo večí orientalisti, — jaz na tem mestu opozorim čitatelja samo na tó, da so Homerjeve pesni Syrci rano poznali, kajti prevel jim jih je bil neki Theofil edeški,² ki je preminol 785. leta. Prav tako so bile znane in čislane v Armencih in Perzijanih³ in ker arabski Sindbad bržčas iz perzijskega izvira, bi tudi ne bilo vsaj nemogoče, da tiči morda v arabskej priči kolikor toliko starogrške tradicije, ako je perzijski Sindbad mlajši od dotičnih pesnij, v perzijski jezik prevedenih. A poslednje bode javljne lahko dokazati in dokler jih ni takih dokazov, nam je to sporočilo smatrati za samorodno arabsko.

A pustimo to in vrnimo se na domača tlá in povejmo, kar ne bi poprej še bilo na pravem mestu. — Da je v Srbih naša priča živo ohranjena, smo se že prepričali. Ker je epična tradicija srbska v mnogem jako podobna bolgarskej in je v narodnem blagu obéh narodov sploh dosti vzajemnega, smemo to pričo v bolgarskej narodnej slovesnosti vsaj slutiti, kajti zapisane je do zdaj nikjer ne nahajamo. Bolgarom bode národnih prič stopram nabirati in to prej ko prej, da ne bode prepozno.

¹ E. Prym & Alb. Socin *Der neu-aramäische Dialekt des Tür 'Abdin*, Göttingen 1881, II. 115—117; Nr. 32.

² Edessa v gorenjej Mesopotamiji, danes Orfa,

³ Lauer op. & l. cit.

Nimajo je še nobene samostojne zbirke in kar je sicer priobčenega, je v marsičem prav hvale vredno, ali malo je tega, sila malo.¹

Že v prvem odstavku te razprave smo bili omenili maloruski prič ter sodili, da nagibljeta k onim poročilom, ki govoré o pesjanih ali pesjanom podobnih bitjih. Tudi Bolgari imajo tako pričó, ki sicer govóri o pesoglavcih ali vsaj z daleč tudi na Polyfema spominja. Ker do zdaj še ní natisnena in je tudi v marsičem drugem jako zanimiva, priobčena naj bode vsa na tem mestu.²

Bila sta nekđaj brata. Oča jima je bil preminol in zapustil ene gosli in en lok. Večji vzame gosli, manjši pa lok in odrineta obá na razne strani, iskat si sreče. Svirajoč pride večji na široko polje. Sreje ga pesoglavec in ga hoče pojesti a ko začuje njegovo lepo godbo, prime ga in pelje sabój. Gresta, gresta in prideta do morja, kjer stopita v orehovo lupino (v idná orehóva čurúpka) in preplujeta. Kmalu prideta do globoke pečine, kjer so živeli pesoglavci. Ki je vodil človeka pravi tovarišem: „Tega-le ne smemo pojesti, on nam bode godel.“ Stopita v pečino in ko človek zapazi, da se na ognji pekó človeška trupla, se prestraši (se smajal), boječ se, da ne bi tudi njega pojedli. Torej hoče ubežati ali ga oni zadržujejo rekoč: „Ne boj se, ničesa žalega ti ne bode, ako ostaneš pri nas in nam godeš.“ Prigovarjajo mu, da naj zagode. On jim zagode tako milo in lepo, da ga vsi pesoglavci mirno poslušajo ter se mu čudijo in ko preneha poprosijo, da naj ostane pri njih, kar hočeš nočeš tudi storí. Drugi brat je bil med tem prišel v gost les (v idná grsta gorá), v kterega sredi se mu zasveti zlata kočá z bisernimi oknci.³ Na dvoru se je sprehajala med pisanim cvetjem črnooka deklica.

¹ Nekoliko prič je priobčil Vas. Čolakov v knjigi Bŭlgarskij narodn sbornik, č. I., Bolgrad 1872, na str. 247—260 in nekoliko K. J. Erben v zborniku Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích pávodních, v Praze 1865, str. 205—227. Ena je natisnena v Rakovskega delu Pokazalec, č. I., Odessa 1859, str. 136—139 z naslovom: Starobŭlgarska prikazka in ima eno tudi A. Dozon v zbirki: Bŭlgarski narodni pĕsni. Chansons populaires bulgares inédites, Paris 1875, na str. 141—143. Kar se nahaja v bratov Miladinovcev krasnej knjigi „Bŭlgarski národní pĕsni, v Zagreb 1861 na str. 526 do 528“ se le-sem ne more prištevati. Ali ima „Periodičesko spisanie na bŭlgarskoto knižovno družestvo“ kaj takega, ne vém, ker mi je vsa ta publikacija razven 11. in 12. zvezka do zdaj neznana. Tudi ne morem povedati, koliko imajo prič razni časopisi in koledarji. V jeziku Bolgarov Vinžanov na Ogerskem mi je znanih šest prič. Štiri so natisnene v Kossilkovem koledarji Bŭlgarscí deněvníc za leta 1877, 78, 80 in 81 in dve v časopisu Vingánska nárudna nuvála za l. 1881, uredovanem po istem Kossilkovu. Poslednjima je sicer snov narodna ali ste inače čisto predelani, kar je bolj graje nego li hvale vredno.

² Poslal mi jo je bil lani v izvirniku prijatelj Valjavec, ki jo je čul od nekega učenca svojega, ki se piše za Conjeva in je domá v Loveč-mestu, v trnovskej guberniji.

³ Z elmázeni prozorci. Elmázen je turška beseda in toliko, kakor álem dragi kamen srbskih národnih pesnij.

Ko ga ugleda, gre mu nasproti in ga začne povpraševati od kod in kamo? On jej vse pove in ona ga pelje v kočo. Vstopita v neko sobo, v kateri je bilo čudo zlata in zlahtnega kámenja (bescéni káměni). Povabi ga, da sede in ona mu napravi gostijo s cesarskimi jedili. Nahráni in napojí ga lepo in jame mu pripovedovati (zafána da mu prikázva) kako živí žalostno brez družbe (bez hora) rekoč: „Mož moj ni kakor so drugi možjé, ampak zmaj; zjutraj odide in zvečer pride a domá se ne zadržuje nikdar (nikoga sa v křšti ne svřta). Jaz že toliko časa žive duše nisem več videla; gospod te mi je danes pripeljal in jako drago mi je, da imam koga, s komer se morem porazgovoriti.“ V njunih pogovorih se je bilo zmračilo in vné se začuje šumen vihar (šumna vihrúška). Žena pravi: „Zmaj pride, skrij se, da te ne ugleda in pogubi.“ To rekši ga skrije. Malo kesneje zasveti se vsa kočá in zmaj priletí na krilatej kolesnici z zlato krono na glavi in pravi tekoj: „Žena! po človečjem mesu diši, kdo je bil tukaj?“ Ona odgovorí, da nikdo. Zmaj leže in zaspí; zjutraj pa se preobrazi na sivoglavéga orla in zleti pod oblaki daleč tja čez morje. Ko mladenéč vidi, da zmaja ní, jame se z dekletom zopet razgovarjati. Tako je bilo odslé vsak dan. Deklica se je bila mladenča privadila in ga naučila, kako se more nalik zmaju preobražati (kak da si próměnjáva óbraza kato zméja). Neko jutro se spremeni zmaj na laboda in zletí visoko pod sinje nebo. Mladenéč bi rad pozvedel, kamo zmaj zahaja in se tudi preobrazi na laboda in zletí za njim. Frčita, frčita, prefrčita široko, široko morje in prifrčita v cesarstvo pesjansko. Zmaj sede na skalo poleg neke pečine. Mladenéč ugleda kraj pečine človeka z gosli, spozná ga svojega brata in premišlja, kako bi ga rešil. Prestvori se na pesoglavca in gré v pečino. Ko vse razgleda, vrne se k bratu in ga poprašá: „Ali me poznaš?“ „Ne.“ „Spoznal me bodeš.“ Ko zvečer vsi pesjani pospijo, preobrazi se v človeka in brat ga spozná ter se čudi, kako da se more tako spreminjati. Ko sta bila sama, zmenita se, da bodeta ugonobila pesjane in utekla. Odideta na dnó pečine in vidita glavarja, ki spí in smrčí, da se pečina stresa. Mlajček pomeri in sproži puščico v njegovo okó in takisto storí z vsemi drugími zapóred in potem zapustita pečino. Na tó se spremeni mlajček v veter in nese brata hitro črez morje v zmajevo kočo. Med pótém sta se menila in starejši je pripovedoval, kako so pesjani pekli in jeli ljudí in kako so človečje meso tudi njemu ponujali a da ga ni maral jesti in se je torej jako oveselil, da ga je prišel brat odrešit.¹

¹ Da vidíte, kakov jezik je v tej priči, naj stoji tú doslovno zadnji stavek. Iz prvéja si prikázvali j golémija raskázal, kak pesoglavéčite pečáli j jedjáli hóra, kak i nemu dávali da jadé a toj ne štjál i mnogo sa blagodaril, déto došél, da go jzbávi.

Kakor v Bolgarih so znani pesjani po drugih krajih slovanskega juga a v Serbiih danes menda ne. V vsakem oziru jako zanesljivi Vuk Stef. Kar. vsaj o tem ničesa ne poroča. Drugod na jugu drugače.

V Novem gradu blizu Koprivnice je pesoglavac človek, ki ga je Bog zaradi velikih grehov in hudob preobrazil na žival, podobno človeku. Ima le éno oko in je pokrit po telesu z dlako. Silno jak je, krvoločén in hrepéní po človečjej krvi. Prebiva v zarastlej in nepristopnej jami v gozdu. Ako človeka ujame, pregrizne mu trebuh in krí izpije. — Nekemu pastirju, ki je na frulo piskal, je tako napravil in ko so ljudjé na pastirjev krik pritekli, mislili so, da ga je volk zaklál. Šli so ga gonit ali našli so pesoglavca, ga napadli in nekdo mu s kosico okó izbode; pa so ga zvezali, domú odvedli in tolkli, dokler ní hlapnol. ¹

V Bistrici, za zagrebskimi hribi, je pesjan dlakast, črnook stvor in polhom gospodar. V Jaski imajo pesoglavci le éno okó, s katerim pa vidijo samo na ravnost in nikamer na strán. Preločanom v Medmurji je „pesjanek“ stvor z enim očesom na čelu, kosmat po vsem telesu in jak. Pesjanci režejo ženam dojke in to jim je jed in živež. ²

Blizu Rogatca v nekej gori je bil „pesjoglavac“. V šumi je imel svojo jamo. Bil je nižje od prsij ves kosmat, navzgor pa popolnoma človek. ³ Lovil je ljudí in je jedel a kostí metal je pred jamo. Šlo je nekdaj sedem bratov, da bi ga končali. Pridejo k njemu in zapazijo, da ima nekakšno mesarsko korito z nožem naperjeno. Tri precej zagrabi in je zakolje. Odtoči jim krí v korito in jo počne lokati. Ostali se brž domislijo, da se bode njim enaka dogodila. Da se otmó, porinejo ga od zadej na naperjeni nož tako, da si izbode okó in oslepí. ⁴

Tudi v pesni se nam je ohranil obledel spomín na pesjane in se poje o njih také-le:

Jez pridem iz druge dežele,
Kjer Polkonji so domá,
Za vojske navajeni;
Kot blisk so urni in strašni;
Pesoglave uganjajo,
Ki nič človeškega ne vedó.

¹ Valjavčevo poročilo do pisatelja teh vrstic.

² Glej prejšnjo opomnujo.

³ To se ne sklada s pravljico, po kateri je lahko posneti, da je imel pesoglavac le eno oko. Čemu dalje ime „pesjoglavac“, ako je bila tudi glava popolnoma človeška? V tem oziru je priča nepopolna ali sicer prav vredna, da jo rešimo pozabljivosti.

⁴ Čul Mat. Valjavec od Slovenke Štajerke, v Zagrebu omožene.

Pesoglavcev ne potrebujemo,
In tako pri mir' ostanemo.¹

Le kratko omenjam, da je spomín na pesjane danes posebno živ po južnej Rusiji, kjer si ta bitja tudi mislijo s pasjo glavo in z očesom na čelu. Oni človeka spravijo v jamo, pitajo ga z vsakovrstnimi slaščicami (konfetami stoji v izvirniku)² „poki ne stane gladkij jak svinja“ in potém ga zakoljejo, razrežejo in požró. Bili so pa „pesigolovcy“ s početka mesto smrti na svetu in je stopram na prošnjo ljudij poslal Bog na njih mesto strašno smrt s koso, ki tudi pesjanom ni prizanašala in jih je zató zdaj le malo še na svetu.³

Komu bi ne prišli pri tem hitro na misel razni čudoviti človeški stvori v sila razširjenem⁴ romanu o Aleksandru makedonskem? Vzburjena domišljija starih pripovedovalcev je temu velikanskemu kralju prisodila vse dežele od solnčnega izhoda do zahoda in ga ni čina, kterega bi njemu ne bilo moči dovršiti. Bila mu je celó široširna zemlja preozka in bogovom podoben se je vozil po zraku, pa z lahka se spuščal tudi morju na dnó. Ker je s svojo zmagovalno vojsko prehodil po tem nazoru mnogo dotlé neznanih dežel, videl je tudi čudovišča, kakeršnih še nikdo pred njim. On sam poroča o tem materi svojej Olympiadi ter učitelju svojemu Aristotelu, češ, da bi nikdo ne dvojil, da je resnično vse, kar se pripoveduje o njem. — In kaj je vse videl! Tú naletí na velikanske divje ženske, vse kosmate „kakor svinje“, ondi na možičke jedva laket velike,

¹ Janežičev Slovenski glasnik, XI. 201, 202. Najbrže stoji v izvirniku tudi na prvem mestu pesoglavce mesto natisnenega pesoglave.

² Po arabskej pričí so Samsari grozni ljudojedi, s človeškim telesom sicer ali pasje glavo. Ljudí so po več tednov pitali zgoli z mandeljni in s suhim grozdem, ter jih potem dobro rejene poklali, razkosali in požrli. Gl. Weil op. cit. I. 91 sqq. ali 16. noč.

³ M. Dragomanov Malorusskija narodnyja predanija i razskazy, Kiev 1876, str. 2. Prim. tudi pričó o pesjanih na str. 384. in 385. — A tudi starejša ruska književnost pozná pesoglavce in jih je prav tako umetnost upodabljala s pasjo glavo ali sicer človeškim telesom. Na miniaturi rokopisne apokalypse XVI. stoletja imata Gog in Magog in njuna drhal pasje glave in so v nekem spomeniku o sodnjem dnevu naštetí in upodobljeni tudi pesoglavci, ktere so imeli za Izmaelčane. Prim. Buslajev Istorič. očerki russkoj narodnoj slovesnosti i iskusstva, S. Peterb. 1861, II. 134, 147 in podoba k tej strani.

⁴ Literaturo o njem gl. m. dr. v Pypinovem spisu: Očerk literaturnoj istorii starinnych pověstej i skazok russkich, S. Peterburg 1858, pg. 27 sqq. in vzlasti v V. Jagičevem pregledu, natisnjenem pred izdajo „Života Aleksandra Velikoga“ v Starinah, knj. III. (u Zagrebu 1871) na str. 203—213. Gredeč omenjam jako zanimivo razpravo J. Darmesteterja „La légende d' Alexandre chez les Parses“, priobčeno v Bibliothèque de l' école des hautes études. Sciences philol. et historiques, 35. fasc., pg. 83—101, Paris 1878.

ne daleč od njih zopet na orjake ljudojede in drugod na ljudi šestoroke in šestonoge in zopet drugod na enonoge z ovčjimi repi. Kakor čudni ljudje, tako čudne živali. V nekež peščenej deželi ugleda tolike mravlje, da so konje v svoje jame vlačile in ga drugej osupnejo morski raki, katerim je bilo igrača, konja in človeka v morje potegniti. Čudna sta tiča s človečjim obrazom (ptišča človekoobrazna), ki Aleksandru svetujeta, da naj se vrne in čudni tudi ljudje, nad pasom človečje podobe a pod pasom konjske.¹ Da so poslednji Polkonji naše pesni in grški *Ἰπποκένταυροι*, mi ni skoro treba omenjati.

Po ysem tem se nič več ne čudimo, da tudi pesoglavce v tej družbi nahajamo. Spomenik pravi, da je vse njihovo telo človečje, a glave so pasje. Glas imajo nekteri človeški, dočim drugi lajajo kakor psi.² To so grški *κυνόκεφαλοι* in lat. cynocephali, poleg katerih so v spomeniku celo brezglavci, *ἀκέφαλοι*, homines absque capitibus, t. j. ljudje, ki imajo oči in usta na prsih.³

Ni polkonji ni pesoglavci nimajo nič narodnega v slovanskej tradiciji, ampak so ti kakor oni prav tako knjižnega proizvoda, kakor postavim v ologlavi (*βουκέφαλος*) konj Aleksandrov v nekež bolgarskej pesni.⁴ Iz knjige so šli polkonji in pesoglavci med národ, — ali posredno ali neposredno je tú vse eno. Tako je marsikaj takega ostalo med domačim blagom in se z njim združilo takisto, kakor bi ne bilo nikdar tuje bilo in vidimo le-tó baš v gore omenjenej prekrasnej slovenskej pesni, v katero se je po istem načinu med domače bajeslovno zlato vrinola tuja primés. Sicer pozná ruska epična tradicija nekega junaka Polkana, ki se časi tudi imenuje Polkan Polkanovič ali Čudišče Polkanišče in vedó tudi priče marsikaj o njem,⁵ ali prav tako malo naroden je, kakor kakov Samson bogatýr ali Starčišče Piligrimišče ali Idolišče Poganoje. Tudi on ima svoj izvor v knjigi in se jedva motimo, ako mu prisojamo romansko, natančnejše italijansko

¹ Gledé tekstov prim.: Stoj. Novaković Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti [Glasnik srpskog učenog društva, drugo odelenje, knjiga IX.], u Beogradu 1878, d. II. odst. 17—32 ali str. 76—93; Vatr. Jagić v Starinah III. 276—287. Tudi je primerjati Jul. Zacher Pseudocallisthenes, Halle 1867, pg. 135 sqq.

² Stojan Novaković op. cit., pg. 80; Vatr. Jagić op. cit., pg. 279.

³ Cf. Zacher op. cit., pg. 139, 168. Brezglavce pozna tudi arabska 1001 noč. Prim. Weil op. cit. I. 105 sqq. Oni imajo tú široka usta na prsih in na vsakem ramenu okó. — V srednjem veku je bil svet polen takih in enakih čudnih bitij in je obilo takega v spisu „Liber de monstribus“, kateri je poslednji izdal M. Haupt v Ind. schol. Berolin. aest. 1863. Marsikaj takega imajo že Pompon. Mela, Plinij in drugi pisatelji stare dobe ter jim tudi pesjani niso bili neznani. — Prim. še, kar navaja Ed. B. Tylor v delu *Die Anfänge der Cultur*, Leipzig 1873, I. 384—386.

⁴ Dozon Bolgarski nár. pészni 126.

⁵ Gl. Afanasjev Národn. russk. skazki VIII. 599 in sl.

domovinstvo. Zašel je med národ po povesti o kraljeviči Bovi (Buovo d' Antona), ktera je bila rano v ruščino prevedena in v kterej je Polkan stopil na mesto italijanskega Pulicane. Pulicane je bil pol človeka in pol psa in sicer tako, da mu je človeška bila gorenja, pasja pa dolnja polovica telesa.¹ Kakor tú basnijo tudi srednjeveki letopisci in pisatelji marsikaj o istem predmetu. Pravijo, da so pesoglavci bitja, ki imajo glavo na prsih in da se nahajajo često na Ruskem kot ujetniki.² Langobardi so bili enkrat svoje mnogobrojne sovražnike takisto prestrašili, da so se delali, kakor bi imeli pesoglavce v svojem taboru. Pravili so o njih, da so v boji neustrašljivi in da pijó človeško krí. Ako ne dobé sovražnikov v svojo pest, pa lokajo celó lastno krv.³

A Polkan ruskih prič ni na pol pes in na pol človek, ampak na pol konj in na pol človek,⁴ torej bitje grškemu kentavru (*κένταυρος*) enako; ali ga to ne razločuje na tanko od italijanskega Pulicane? Samo na videz, kajti ruskemu ušesu je bil Pulicane toliko, kolikor polkonj, t. j. ljudska etymologija je tujo besedo zgoli po sluhu storila domačo in je tedaj prav naravno, da si Polkana misli na pol človeka in na pol konja in ne psa, kakor bi morala, ako bi bila ostala italijanskemu poročilu zvesta. To je nekako tako, kakor če Slovenec znamenje na obeljenih drevesih, ki jih je posekati, imenuje beležen, dasi v tej tujej besedi, kakor sem skušal dokazati,⁵ pójem bel ne tičí.

Z enookimi velikani, podobnimi grškemu Polyfemu tedaj niti pesjani niti polkonji sami na sebi niso prispodabljati. Da bi na pesjanih tú pa tam kakova posebnost bila obvisela, ki je prvotno Polyfemu podobnim bitjem bila lastna, ne bode zanikal, ki pomisli, kakšno spremembo so na pr. v drugem zmislu nekterim bogovom evropskih národov arjo-evropskega debla krščanski nazori bili pouzročili. Da je tudi v poprej navedenih pričah nekoliko takega, je samo ob sebi jasno a kljubu temu vendar stóji, kar smo v mejusobnem razmerji obeh bitij morali izreči. Tudi bode menda obveljalo, da so polkonji kakor pesoglavci tujci na slovanskih tléh, dasi jim imé zvoní čisto domače in jim torej z

¹ Era costui (scil. Pulicane) mezo huomo et mezo cane; cane era dal mezo in giú et huomo era dal mezo in su. Questo Pulicane correua tanto forte che nessuno altro animale non lo poteua giungere, e parlaua molto bene . . . Era Pulicane figliuolo di vn cane e di vna donna christiana, laquale fú signora di vna città di Armenia, chiamata Capadocia. Pypin op. cit. 247. Na obalih baltiskega morja so po srednjevekem nazoru prebivale žene Amazonke. Njihovi otroci moškega spola so bili pesoglavci, ženskega pa najkrasnejše deklice. Cf. Adami Bremens. Gesta Hammaburg. eccl. pont. lib. IV. c. 19.

² Adami Brem. Gesta Hammaburg. eccl. pontif. l. IV. c. 19.

³ Pauli Diac. De gestis Langob. lib. I. cap. 11. O Amazonkah ibid. l. I. c. 15.

⁴ Glej podobo v Afanasjevih Národn. russk. sk. VIII. 605.

⁵ Kres J. 120—124.

jezikoslovnega stališča ni ugovarjati ali toliko bolj iz razloga, oprtega na zgodovino teh bitij. —

Ali vrnimo se h glavnemu predmetu. Da je naša priča silno razširjena ne le med arjoevropskimi no tudi med národi drugih plemén smo se iz dosedanjšega raziskavanja do dobra prepričali. Z večine se pripoveduje o enookem velikanu, ktereга oslepí mož ali mladeneč, ki je telesno dosti slabejši od njega a je zató tolikanj bolj umen, moder ali preméten. Velikan ne more do njega, dasi ga ima v svojej pečini zaprtega, — marveč se mu zmuzne ali tako, da se kodrastemu ovnu obesi pod trebuh, ali pa, da ovnovo kožo obleče in ga s tem prevari. Po nekih tradicijah imá velikan navadne oči ali eno okó mu je ali bolno ali slepo in nam je baš po tem soditi, da je vsemu dejanju le eno oko prikladno in smemo ono smatrati prav tako za kesnejšo spremembo, kakor poročila, po kterih je velikán že s početka slep ali pa ste mu obé očesi zdravi, kterih ni moči ob enem iztaknoti in ju je torej treba drugače ugonobiti.

Sploh pa nam je vse te priče po vsebini razdeliti na dvoje. V prvi razred smemo uvrstiti one priče, v kterih se dejanje pripoveduje, kakor v Odysseji, v drugi pa skoro vse, kar smo jih v tem sestavku navedli. Kolikor moremo soditi po do zdaj znanih spomenikih narodne tradicijonalne književnosti, je v tem oziru Homerjeva pripoved čisto osamela. Od Polyfema poprosi Odyssej gostnine ali on mu kyklopski odgovorí, da ga bode zadnjega pojédel in naj mu bode to gostnina in darilo za vino. Odyssej pravi Polyfemu, da mu je Nikdo (*Νικτος*) imé, kajti bati se mu je bilo, da ne bi na Polyfemovo vpitje prilomastili Kyklopje in mu pomagali Odysseja in tovarišev lovit in ugonobit. Odyssej dalje ne reši samo sebe no tudi tovariše. Ker sebe ne more tudi na ovne privezati, kakor je privezal tovariše, obesi se na najmočnejšega in na najbolj volnastega ovna in uide s tovariši vred smrti. — V pričah druge vrste pa orjaku od nikoder ni pomoči pričakovati ali pa pomoči ne zahteva in je zato vsa *Οὐτις*-episoda v njih nepotrebna. Tudi velikán večinoma vse tujec pojé do enega a tega zató ne, ker je med vsemi najbolj medel in torej čaka, da se bode dovolj obredil. A tega ne pričaka ampak mu tujec uide v ovnovej koži. To je nasproti Homerjevej pripovedi zmislu prikladnejše in bržčas tudi starejše. Odyssej prosi Polyfema gostnina a mu je tá ne da, tukaj pa orjak uskoku sam ponudi darilo, dasi s slabim namenom. Zlata ali srebrena sekira, palica in prstan imajo čarovno moč, kajti prime se jih roka ali prst in je obrov nasprotnik prisiljen, povedati kje je, ali ga pa prstan orjaku sam ovaja, tú-le sem tú-le kličoč. Roko ali prst mu je odrezati ali odsekati, kdor se hoče rešiti nevarnosti. Polyfem le oslepí in ostane živ a orjak v nekterih teh pričah oslepí in utone ali ga nasprotnik usmrti. Tudi se naj ne prezré,

da Polyfem tovariše Odyssejeve sam pohrusta, dočim v nekterih pričah druge vrste orjak prijatelja zaklanega sili, da mu človečje meso jesti pomaga. Prav tako je značajno, da Odyssej Polyfema upijani, da ga lažje oslepí, dočim nikjer drugej ničesa enakega ne nahajamo in k večjemu orjaka nasitijo z ovčjim mesom in napojijo z mlekom.

Kljubu vzajemnej temeljneji pripovednej snovi so tedaj v posamnostih vendar take znamenite razlike v teh pričah, da se nam ne bode moglo šteti v zlo, ako je cepimo na dvoje, kakor smo baš storili. Da se v tem oziru novogrška priča dosti manje sklada s starogrško nego li z nasprotno jej vrsto prič, je posebnega spomina vredno. Ako se je poleg tako prelestne pravljice, kakor je Homerjeva, mogla ohraniti druga, v toliko posamnostih od nje čisto različna, morala je biti v narodu jako ukorénjena. Tako lice jej je ostalo, dasi se v njej Odyssej po imenu spominja¹ in národu še tedaj v novejšem času tudi ona koncepcija bržčas ni bila neznana. To in poprejšnje vzlasti zató navajam, da se ustavim mnenju, katero bi pričó o Polyfemu rado prisodilo le énemu narodu, od kterega bi jo bili vsi drugi vzeli na posodo. Že davno se je trdilo,² da je grški pesnik na svojih potovanjih bil seznanil se s pričó, kakor jo imajo Ogužani, katero je potém po svojem presuknol, skrajšal in v Odysseji porabil. Ko bi drugih razlogov ne bilo, ki se temu čudnemu mnenju ustavljajo,³ so že razlike med obema same na sebi take, da smemo brez ugovora trditi, da je Polyfem prav tako malo nastal iz oguškega Depé Ghōza, kakor poslednji iz prvega. Isto veljá posebej o naših slovanskih pričah, ktere tedaj smatramo za starinsko domače blago in ne vzeto od kterega koli ljudstva, kterega koli plemena. Komur so pričé sploh kakor tudi bajke (fabulae) v vseh evropskih narodih tuje blago in kdor tedaj vse tako ali vsaj z večine izvaja iz indijskih izvirkov, češ, da vsem drugim arjoevropskim narodom taki proizvodi niso prvotno bili lastni,⁴ bode bržčas tudi našo pričó proglasil za prvotno indijsko. Ne moremo sicer tajiti, da je od ondi marsikaj po raznih potih precej kasno došlo v evropsko narodno tradicijo ali gotovo je tudi, da imamo prav obilo in med vsemi najlepših prič, ktere imajo po vseh evropskih kotih sorodnic dovolj a se jih v indijskih izvirkih ni dalo zaslediti in se jih menda nikoli ne bode. A ko bi se

¹ Gl. Ross-Jahn Erinnerungen u. Mittheil. aus Griechenland, Berlin 1863, pg. 289.

² Tako žl. Diez na gori navedenem mestu.

³ Na več takega je temeljito opozoril W. Grimm dissert. cit. 23, 24.

⁴ Glej o tem mojo „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ str. 220—229.

jih tudi zasledilo, bode treba stopram dokazati, da ni vsaj to in ono prvotno vzajemno blago, ampak da so zares evropski in drugi narodi vse to vzeli na posodo, — in to bode dokazati zopet prav težko in dvojim celó, da je sploh mogoče.

Takim pričam prištevati nam je tudi pričo o Polyfemu, ki je prav tako po vsej Evropi dobro znana in vrhu tega še čez nje meje razširjena, a v indijskem slovstvu vsaj do zdaj brez analogije.¹ Da bi se bila mogla izcimiti samo v narodu, kateremu je ljudožerstvo dobro znano bilo ali je celó v njem samem ta grozni običaj bil v navadi, ne bode pritrdil, ki se je nekoliko natančnejše bavil z raznoličnimi bajeslovnimi nazori, v katerih si je prstonarodni um postavim domišljal v človeškeji ali živalskeji podobi velikanske prikazni na nebu in v prirodi. Sicer se pa tudi naj ne pozabi, da je bilo ljudožerstvo v narodov mladosti jako razširjeno, kakor je posneti nekoliko po starih piscih, vzlasti pa po spomenikih, ktere je spravilo materijalno starinoslovstvo na dan. Ali je res, da je tudi kulturnim narodom doba ljudožerstva bila lastna, kakor trdijo veščaki, se mi danes še ne zdí dognano, ali toliko stoji, da ta barbarski običaj nekterim arjoevropskim narodom ni bil neznan, kakor še naše dnf ljuto gospodari po srednjej in južnej Afriki, po vsem Polyneškem, po Avstraliji in še marsikje drugod.² A ko bi stvar tudi ne bila taka, je vendar bosa, da je domovino povesti o Polyfemu iskati v ljudojedem narodu in sem razlog za tó že gori navedel. Enookih ljudij na pr. arjoevropski narodi gotovo tudi nikjer niso videli in vendar je takih bitij v njihovih bajevnih tradicijah.

S tem smo izrekli, da ima tudi naša priča bajesloven zmisel t. j. da jo je prištevati onim starinskim pripovednim snóvém, v katerih so izraženi prvotni človeški nazori o prirodnih ali nebeških prikaznih in dogodkih. Kakšen zmisel pa jej je lasten, mogoče je določiti le z znanstvenimi sredstvi primerjalnega bajeslovja in naj bodo vsaj nektere opazke o tem kočljivem predmetu kratki konec našemu sestavku.

V pričah druge vrste se govori razven ene sploh o velikanu a v starogrškeji o velikanu Kyklopu. S tem poslednja ne pripoveduje zgoli človeških dogodeb, kajti Kyklopje so kakor sorodni z njimi Faiaki in

¹ S tem se vé da ne rečem, da ne bi indijska starodavnost poznala enookih bitij in drugih takih pošastij. Med grškimi pisatelji pripoveduje po indijskih poročilih samih največ o tem Megasthen in kogar to zanima, naj pregleda knjigo: Megasthenis Indica. Fragmenta collegit, commentationem et indices addidit E. A. Schwanbeck, Bonnae 1864.

² Prim. N. Joly Der Mensch vor der Zeit der Metalle, Leipzig 1880, pg. 411 sqq.; glej tudi Schweinfurth Das Volk der Monbuttu in Central-Afrika v Zeitschrift f. Ethnologie, Berlin 1873, V. 9 sqq. in Friedmann Der Anthropophagismus der Battaer auf Sumatras Westküste, ibid. 1871, III. 313 sqq.

Gigantje božanska bitja in Polyfem med njimi Posejdaonov sin,¹ kateri prosi očeta svojega, morju vladarja, da naj kaznuje Odysseja, ki mu je iztakol okó:

Vsliši, Posejdon, sinú, zemljenosni, modrolasati,
 Če sem tvoj zares in oče mi bit' se ponašaš,
 Daj Odysseju, rušitelju mest, domú da ne pride,
 Sinú Laerta, kateri na Ithaci ima stanišče.²

Že to edino označuje bajevno snov vse starogrške pripovedi in prav tako onih prič, ktere smo za nje sorodnice proglasili. Da so bili Kyklopje nadčloveška bitja, potrjuje Hesiod,³ kateremu so Bront (*Βρόντις*), Sterop (*Στερόπις*) in Arg (*Ἄργις*) otroci Urana in Gaje (boga nebes in boginje zemlje) in povsem bogovom podobni, samo da imajo sredi čela le eno okó. Za sinove boga Posejdaona ima je dalje Evripid,⁴ ki je ta nazor in več drugih bržčas posnel na ravnost po narodnem sporočilu. Zató so jim skazovali božje časti in jim stavili žrtvenike ter jim na njih darovali,⁵ kakor se daruje bogovom. Ostali so pa v spominu do danes in so bitja strašno velika in močna, bradata in imajo na čelu okó, ktero se kakor ogenj sveti. Njihov praded je bil zlodej, oženjen z Lamnisso ali čarovnico. Stanujejo pod zemljo in rujejo ondi mogočno skalovje ter stavijo stolpove in druge stavbe.⁶ Njihove žene (podobne enookim velikankam ruskim) so prav kakor oni raščene in se vkvarjajo najrajše s préjo. Kolovrate imajo tako velikanske in težke, da jim je bilo moči, na tisoče sovražnikov z njimi pobiti. Pravijo tudi, da ti obri, *μονόμμοι* = enooki imenovani,⁷ narejajo potrese in da so sploh čisto surovi in hudobni ljudjé.⁸ Po očesu na čelu dobili so tudi Kyklopje imé, kajti *Κύκλωψ* zaznamnja stvor z okroglim očesom.⁹ Spominjajo nas v tem oziru na Arimaspe, o

¹ Cf. Odyss. I. 70—73.

² Odyss. IX. 528—531.

³ Hes. Theog. v 139 seqq.

⁴ Eurip. Cyclop. 20 seqq.

⁵ Pausanias II. 2.

⁶ To so kyklopske stavbe starih poročil, o kterih zopet Pausanias (II. 16, 20, 25) marsikaj vé.

⁷ *Μονόμμοι* aliter *μονόφθαλμοι* so iz indijskih izvirnikov znani tudi Megasthenu. Cf. Schwanbeck op. cit. pg. 69, 70. Tako enooko ljudstvo je po južnej Rusiji še danes znano in se je spomin ná-nje združil s spominom na Tatare in njihova grozna dejanja. Ko so Tataři po teh krajih požigali in plenili, jemali so nekí dekleta in mladenčé seboj in so najbolj zdrave in lepe prodajali ljudójedcem z enim očesom. Ti so jih kakor ovce gonili v svojo domačijo, nekamo daleč za morje, jih ondi pitali kakor vepre in odebelele klali in jedli. A. Nowosielski Lud ukraiński, Wilno 1857, I. 352.

⁸ Bernh. Schmidt Das Volksleben der Nengriechen und das hellenische Alterthum Leipzig 1871, I. 201, 203.

⁹ *Κύκλος* stind. čakras kolo in *ὄψ* stind. áksam, oculus in naše oko.

kterih oče zgodovini meni, da se zaradi tega tako imenujejo, ker imajo samo eno oko: *ὀνομάζομεν αὐτοὺς Σκυθιστὶ Ἀριμασπούς· ἄριμα γὰρ ἔν καλέονσι Σκύθα, σποῦ δὲ τὸν ὄφθαλμόν.*¹ V indijskej precej poznej epičneji tradiciji se skladajo Rakšási toliko tudi s Kyklopi, da so enooka in človeške krvi pohotna bitja.² Drugače se mi pa ne zdi prav, smatrati oba za prvotno ista bitja, kakor so tudi ruski lesni duhovi (Lěšije) in divji ljudje germanske tradicije jedva z daleč s Kyklopi v rodu.

Na vprašanje, kaj je posebljeno v Kyklopih, se različno odgovarja. Nekteri celó ne dopuščajo misliti na to, da je v njih kaj posebljenega ali učlovečenega, ampak imajo Kyklope za zgodovinski narod, kakor vsak drugi. Najbližji so jim v tem oni, ki je razlagajo v etičnem zmislu, t. j. tako, da sta postavim v Polyfemu in v Odysseji označena dva kulturna sloja in zastopa Polyfem surovost ter velikansko telesno krepost nasproti Odysseju, kteremu ste uglašena nprav in duševna moč lastni. Ali ni evhemerovsko ni etično razlaganje mythov³ nimate danes več znanstvene vrednosti in jima je torej tako malo verjeti, kakor onim, ki razlagajo kyklopovo oko za prevrtano senčilo proti blestečemu snegu ali za rudarsko svetilnico.⁴ Razumnejše sodi, komur so Kyklopje kakor Gigantje symbol neukrotelih natornih⁵ ali vulkanskih močij⁶ ali hudournih prikaznij, združenih z viharji.⁷ Nerazumljivo ostane vzlasti, čemu ima velikan le eno oko, dasi se je to tako ali tako res razložiti skušalo ali nikakor ne dovoljno razložilo. Sicer je vsakemu strokovnjaku znano, kako težavno je v takih slučajih vsemu zmislu pogoditi in je uzrokov več, ki raziskovalcu težavo

¹ Herodot IV. 27. Da je to samo Herodotova jezikoslovna domišljija, je že spoznal bistroumni K. Zeuss (Die Deutschen und die Nachbarstämme, München 1837, pg. 299) a K. Müllenhoff dokazuje (v spisu Ueber die Sprache der pontischen Scythen und Sarmaten v: Monatsberichte der Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1866 na str. 555), da je skyt. besedo *Ἀριμασπούς* staviti k zd. airjama = poslušen in aspa, asp = konj in je torej *Ἀριμασπούς* tisti, ki ima poslušne konje.

² A. Kuhn Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks, Berlin 1859, pg. 69; Mannhardt Die Götter der deutschen und nordischen Völker, Berlin 1860, pg. 56, 57; tudi A. Ludwig Die Mantralitteratur und das alte Indien, Prag 1878, pg. 338, 339. O besedi samej pr. Böhtlingk und Roth Sanskr. Wörterb. VI, 219, 220.

³ O tem obširnejše v mojej knjigi „Einl. in d. slav. Lit.“ 263, 264 ali v mojem, sestavku v Zori I. 1872, str. 171 in sl.

⁴ O tem gl. G. W. Nitzsch Erkl. Anmerk. zu Homer's Odyssee, Hannover 1840. III. pg. XXVII, ki tudi še sam o tem napačno misli.

⁵ Schoemann Schediasma de Cyclopiibus v Opuscula acad., Berolini 1871, IV. 325 seqq.

⁶ Preller Griechische Mythologie, Berlin 1872. I^o. 511.

⁷ W. Mannhardt Antike Wald- und Feldkulte aus nordeurop. Ueberl. erläutert, Berlin 1877, pg. 110.

delajo in med njimi tudi tisti, da se je čisto na tradicijah spremenjalo, ko je prvotni njih zmisel bil ljudstvu postal neznan. Tako se pripetí, da moremo sicer tú in tam bajeslovno vsebino zaslediti ali je nam ni moči vseskozi povoljno tolmačiti. In prav taka je tudi v našem slučaju, osobito ako imamo v spominu poleg splošne bajeslovne veljave enookih velikanov še posebej pripoved o Polyfemu Kyklopu.

Komur je enooki velikan ali natančneje Polyfem učlovečenje hudournih oblakov, bode imel junaka, ki mu pride v oblast, natančneje Odysseja, za blisk in nam ob enem razjasní, kako poslednji prvega zgoli z zvijačo t. j. s hitrostjo ugonobi. Ako velikán vsled nasprotnikove zvijače utone, bi po tem nazoru bilo to toliko, kakor da blisk pouzroči, da oblak razlivši ulago pogine.¹ Ta splošni pomen Kyklopom lahko ostane a je prav tako lahko posamnik med njimi, ki vendar pomenja kaj drugega. Tak je postavim med Giganti Alkyonej² in tak lahko tudi Polyfem med Kyklopi. Ako se namreč spomnimo, kako često je v najstarejših tradicijah oko symbol solnea³ in dalje pomislimo, kako važno je v naši pravljici, da se velikanu okó iztakne, da oslepí, — se mu ne bodemo čudili, komur je v njej izražen solnčen mythos.⁴ Po tem nazoru je orjakovo okó solnce in on sam nebeški orjak s solničnim očesom ter je pesnik vzlasti pravo pogodil, ako pravi, da je bilo Polyfemovo ogromno oko na čelu „Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar“.⁵ Tako bi bil orjak Polyfem stopil tú na Zenovo mesto in je to tem verjetnejše, ker so si tudi vsaj lokalno Zena takisto mislili, da je imel razven navadnih očij tudi okó na čelu, kakeršno Kyklopje.⁶ Da nam je prav tako tolmačiti enookega velikana narodnih prič umeje se samo ob sebi in nam je o ruskeje dostaviti, da je na njegovo mesto stopilo žensko bitje stopram, ko je bil postal prvotni zmisel nje vsebine ljudstvu popolnoma neznan.

Orjak žene zjutraj ovce (= svetle oblake) na pašo in je prižene zvečer v svojo temno pečino (= večerno nebó), pred ktero postavi ogromno

¹ Tako se izraža o tem v meteorskem zmyslu razlaganja mythov Afanasjev Poet. vozzr. II. 701.

² Cf. Preller op. cit. I^a. 510, 511.

³ Prim. n. pr Schwartz Die poet. Naturanschauungen der Griechen, Römer und Deutschen, Berlin 1864, I. 291, Sonne = Auge.

⁴ Tako W. Grimm dissert. cit. pg. 27; Leo Meyer Bemerkungen zur ältesten Geschichte der griech. Mythologie, Göttingen 1857, pg. 70, 71; Schwartz op. cit. passim; idem der Ursprung der Mythologie, Berlin 1860, pg. 17; Ad. Kuhn Ueber entwicklungsstufen der mythenbildung (v Abhandlungen der kön. Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1873) pg. 141.

⁵ Verg. Aen. III. 637.

⁶ Ζεύς τριόφθαλμος ap. Paus. II. 24.

ploščo (= oblo zahajajočega solnca).¹ Oslepí pa v nevihti in je njegovo rjojenje grmenje nebeško.²

Ako že v poslednjih posamnostih točnosti zmisla ni povsod do dobra določiti, je v drugih tudi danes to še manje mogoče in ni bilo bajeslovju koristno, da se je navrhovabila obilica mnenj o tem, predno je bilo moči je postaviti na strogo znanstveni temelj in vzlasti *mythologeme* vsestranski primerjati po znanstvenih načelih. Tú in tam se še danes to prezira in tem pôtem dohaja do svrhe, která se znanstvena ne more imenovati. Tako početje kuje orožje proti sebi samemu in ustreza nehoté onim, kterim so narodne priče lastnina zgoljenega naroda in tudi v njem brez kakeršne koli bajevne vsebine.

¹ Kuhn dissert. cit. pg. 141, 150.

² Schwartz Die poet. Naturanschauungen der Griechen, Römer u. Deutschen I. 83.

